

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Diplomová práce

Nepříčetnost a zmenšená přičetnost v trestním právu

Zpracovala: Hana Petermannová

Vedoucí práce: JUDr. Petr Škvain Ph.D.

Plzeň 2019

PATITUL [VLOŽENO]

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2019

Hana Petermannová

Poděkování

„Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Petrovi Škvainovi Ph.D. za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.“

Anotace

Předkládaná diplomová práce je zaměřena především na přiblížení institutů nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti na základě platné právní úpravy. S ohledem na provázanost s dalšími vědními obory, je v této práci zohledněn také psychologický aspekt této problematiky. Cílem práce je nejen celkové rozebrání zmíněných pojmů, ale také shrnutí jejich nejpodstatnějších hmotněprávních i procesněprávních aspektů, a to včetně procesu posuzování duševního stavu pachatele v průběhu trestního řízení a následné ukládání trestních sankcí.

Klíčová slova

Nepřičetnost, zmenšená přičetnost, duševní porucha, trestný čin, pachatel, přičetnost, trestní odpovědnost, znalec, znalecký posudek, trestní sankce, ochranná opatření, ochranné léčení, zabezpečovací detence.

OBSAH

Úvod.....	9
1. Příčetnost pachatele jako základ trestní odpovědnosti	11
1. 1 Trestný čin.....	12
1. 1. 1 Pachatel	14
1. 1. 1. 1 Otázka svobody lidské vůle.....	15
1. 1. 2 Kritérium věku	16
1. 1. 3 Příčetnost.....	17
1. 2 Pojem činu jinak trestného	19
2. Nepříčetnost.....	20
2. 1 Historický kontext zkoumání otázky nepřičetnosti na našem území	20
2. 2 Vymezení pojmu nepřičetnosti dle platné právní úpravy.....	23
2. 3 Kritéria nepřičetnosti.....	26
2. 3. 1 Psychologické kritérium.....	26
2. 3. 1. 1 Schopnost rozpoznávací	27
2. 3. 1. 2 Schopnost ovládací.....	28
2. 3. 2 Biologické kritérium – duševní porucha	29
2. 4 Odchytky v právní úpravě – zaviněná nepřičetnost	30
2. 4. 1 Actio libera in causa	30
2. 4. 2 Trestný čin opilství.....	32
2. 4. 2. 1 Patologická opilost a komplikovaná opilost.....	32
2. 5 Problematika přičetnosti u mladistvého pachatele	34
3. Zmenšená přičetnost.....	37
3. 1 Zmenšená přičetnost v platné právní úpravě.....	39
4. Proces posuzování duševního stavu pachatele v trestním řízení.....	41
4. 1 Objasnění otázky přičetnosti pachatele – znalecká činnost.....	42
4. 1. 1 Osoba znalce.....	44
4. 1. 2 Znalecký posudek.....	44

4. 1. 2. 1 Formulace otázek	47
4. 2 Posuzování duševního stavu pachatele ve světle soudní praxe	48
4. 2. 1 Použití znaleckých posudků o duševním stavu obviněného v jiném řízení	48
4. 2. 2 Funkční příslušnost znalce psychiatra	49
4. 2. 3 Možné procesní souvislosti spojené s duševní poruchou	50
5. Ukládání trestních sankcí	53
5. 1 Ochranná opatření	55
5. 1. 1 Druhy ochranných opatření	57
5. 2 Ochranné léčení	57
5. 3 Zabezpečovací detence	59
5. 4 Ukládání ochranného léčení v případě zmenšené přičetnosti a nepřičetnosti pachatele	61
5. 5 Ukládání zabezpečovací detence v případě zmenšené přičetnosti a nepřičetnosti pachatele	62
5. 5. 1 Otázka znaleckých posudků při ukládání zabezpečovací detence	64
5. 6 Ochranná opatření v případě mladistvých – role tzv. relativní přičetnosti	66
6. Úvahy de lege ferenda	70
6. 1 Odpovědnost ošetřujícího lékaře	74
Závěr	77
Cizojazyčné resumé	79
Seznam pramenů a literatury	80
Seznam použitých zkratk	87

Úvod

Předkládaná diplomová práce je zaměřena na rozbor institutů nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti a jejich aplikaci dle režimu platné právní úpravy trestního práva. Vzhledem k tomu, že se jedná o problematiku velmi rozsáhlou a především prosakující také do jiných odvětví (medicínských), smyslem této předkládané práce je především podání uceleného přehledu formou rozboru obou institutů počínající od vztahu k trestněprávní odpovědnosti až po procesní důsledky jejich uplatnění.

Protože jde o téma velmi obsáhlé, práci jsem se rozhodla koncipovat tak, abych v přiměřeném rozsahu dokázala rozebrat a shrnout hmotněprávní i procesněprávní aspekty nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti, které se mi jevily v rámci tématu jako nejpodstatnější.

Téma nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti jsem si zvolila jako téma individuální. Vedla mě k tomu především myšlenka, že v trestněprávní rovině jde o instituty, jejichž uplatnění má praktický dopad nejen na pachatele, ale také na jejich okolí včetně obětí a celkově na naši společnost. Dle mého názoru je v laické společnosti zakořeněno přesvědčení, že pachatelé, kteří byli v rámci trestního řízení shledáni jako nepřičetní (zmenšeně přičetní) a případně zařazeni do výkonu ochranného léčení nebo zabezpečovací detence, vlastně vůbec nebyli „fakticky potrestáni“ za spáchaný čin. Myslím, že laická společnost toto vnímá především jako vyhnutí se klasickému trestu, který pro ni představuje pouze trest odnětí svobody. Jako cíl této diplomové práce jsem si tedy stanovila souhrnně obsáhnout tuto problematiku v rovině trestního práva včetně rozebrání jejich nejpodstatnějších hmotněprávních i procesněprávních důsledků.

Diplomová práce je strukturována do šesti hlavních kapitol, které se dále větví do jednotlivých podkapitol tak, aby dané podtéma této práce bylo rozebráno co nejkomplexněji.

V první kapitole jsem se věnovala trestněprávní odpovědnosti a jejímu postavení v systému trestního práva včetně souvislostí s důležitými pojmy, se kterými trestní právo pracuje – zejména přičetnosti. Druhá a třetí kapitola tvoří kostru celé práce. V těchto dvou kapitolách jsou detailně přiblíženy pojmy nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti, přičemž jsem se zde zaměřila především na rozebrání obou pojmů *de lege lata*. Čtvrtá kapitola je věnována procesu objasňování nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti pachatele během trestního řízení. V této

kapitole je kladen důraz především na postup při posuzování duševního stavu pachatele v trestním řízení nejen formou znaleckých posudků, ale také soudní praxe. Pátá kapitola podává ucelený přehled možných důsledků při shledání nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti pachatele, a to z pohledu ukládání trestních sankcí. Šestou kapitolu tvoří úvahy de lege ferenda. V rámci této kapitoly jsem se pokusila z dosavadního obsahu předkládané práce naformulovat vyvstálé nejasnosti, které dle mého názoru zapříčiňují shora uvedené mínění společnosti týkající se důsledků shledání pachatelů nepřičetnými či zmenšeně přičetnými.

Metodikou pro zpracování této diplomové práce bylo především logické rozebrání platných pramenů trestního práva, dále všech souvisejících právních předpisů a analytické shrnutí vplynulých závěrů. Toto je důvodem výběru právních předpisů, komentářů a judikatury jako pramenů, ze kterých bylo čerpáno v převážné části této práce. Dalším pramenem, který jsem využila zejména u výkladu jednotlivých pojmů, příp. u kapitol a podkapitol zaměřených na specifická témata, je příslušná odborná literatura a související vědecké články.

1. Příčetnost pachatele jako základ trestní odpovědnosti

Základy trestní odpovědnosti jsou upraveny v obecné části zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen jako „TZ“ nebo „*trestní zákoník*“) v Hlavě II. Budeme – li dovozovat význam institutů upravených v trestním zákoníku dle řazení od shora dolů, vyplýne, že právě trestní odpovědnost, umístěná jako druhá pod působnost trestního zákona a základní zásady trestního práva, je jedním z pilířů, které prostupují napříč celým trestním právem. Trestní odpovědnost je odpovědností právní, jejíž důsledky slouží zejména k ochraně nejvyšších společenských hodnot.¹ V případě trestněprávní odpovědnosti se jedná o odpovědnost subjektivní, tzn. dle dikce ust. § 13 odst. 2 trestního zákoníku je k trestní odpovědnosti za trestný čin zapotřebí zavinění a to úmyslné, ledaže zákon výslovně stanoví, že postačí zavinění z nedbalosti. V trestním zákoníku je trestní odpovědnost koncipována jako okruh určitých, zákonem stanovených podmínek, jejichž naplnění má za následek trestní odpovědnost pachatele za spáchaný trestný čin. Trestněprávní odpovědnost je základem vztahu, jehož subjektem na jedné straně je osoba - nositel trestní odpovědnosti za spáchaný trestný čin a na druhé straně stát, který je nositelem oprávnění uložit takové osobě trestní sankci, a taktéž nositelem oprávnění k donucení se dané trestní sankci podrobit.

Trestní odpovědnost, která se uplatňuje v krajních případech porušení společenského pořádku v takové míře, kdy nepostačí uplatnění odpovědnosti podle jiných právních předpisů, musí být aplikována v režimu pevných zásad trestního práva. Jednou z nich je zásada zákonnosti definovaná v ust. § 12 odst. 1 TZ, která stanoví, že pouze trestní zákon smí vymezit trestné činy a stanovit trestní sankce, které lze za jejich spáchání uložit. Druhou základní zásadou vztahující se k trestní odpovědnosti, je zásada subsidiarity trestní represe. Legální oporu této zásady najdeme v ust. § 12 odst. 2 TZ. Ta obsahuje tzv. princip *ultima ratio*, který stanoví, že trestní odpovědnost pachatele a zejména důsledky spojené s touto odpovědností je možné uplatnit pouze tehdy, pokud je zjištěna taková míra společenské škodlivosti daného jednání, že nepostačí uplatnění odpovědnosti a jejích důsledků podle jiného právního předpisu. K uvedenému je nutné říci, že společenská

---

¹ Viz řazení jednotlivých trestných činů ve zvláštní části zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v platném znění. Trestní zákoník a jeho obecná i zvláštní část tvoří ucelenou a navzájem provázanou strukturu, což se projevuje zejména při aplikaci a výkladu jednotlivých ustanovení, cit. NOVOTNÝ, F. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. 374 s. ISBN 978-80-7380-651-4. s. 112 - 113.

škodlivost již není znakem skutkové podstaty trestného činu. Je pouze korektivem toho, zda je určitý čin natolik závažný, aby zapříčinil aplikaci odpovědnosti podle trestního práva. Posouzení, zda je v konkrétním případě spáchaný protiprávní čin natolik společensky škodlivý, aby byla uplatněna trestněprávní odpovědnost, náleží orgánům činným v trestním řízení² (dále jen „OČTŘ“).

1. 1 Trestný čin

S ohledem na výše uvedené nelze popřít, že pro uplatnění trestněprávní odpovědnosti je nezbytnou podmínkou, aby byl spáchán trestný čin. Z důvodu logické posloupnosti zpracování první kapitoly, se v této podkapitole budu ve stručnosti věnovat pojmu trestného činu. Legální definici trestného činu nalezneme v ust. § 13 odst. 1 trestního zákoníku, která zní: „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“³. Trestný čin, tak jak jej definuje trestní právo, obsahuje tyto znaky:

- a) obecné znaky tvořící skutkovou podstatu trestného činu: protiprávnost, věk, přičetnost,
- b) typové znaky tvořící skutkovou podstatu trestného činu.⁴

Ad a) Protiprávní jednání obecně, je jednání v rozporu s platným právním řádem. Je obligatorním znakem trestného činu. V případech, kdy je určitým jednáním naplněna skutková podstata některého trestného činu, je protiprávnost takového jednání presumována. Nicméně v určitých případech může být vyloučena (např. okolnostmi vylučujícími protiprávnost viz ust. § 28 a násl. TZ). Současně je třeba otázku protiprávnosti posoudit také ve vztahu ke společenské škodlivosti. Ne všechny činy, které jsou protiprávní, lze hodnotit z hlediska trestního práva a trestněprávní odpovědnosti. Protiprávnost činu je dle V. Solnaře odrazem jeho škodlivosti (nebezpečnosti) pro společnost⁵. Ovšem platná úprava trestního zákoníku podmínku společenské škodlivosti nezahrnuje do skutkové podstaty trestného činu. Vzájemná závislost těchto pojmů platí pouze v případě obecného

---

² Dle ust. § 12 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, jsou termínem „*Orgány činné v trestním řízení*“ souhrnně označovány soud, státní zástupce a policejní orgán.

³ Ust. § 13 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1052 s. ISBN 978-80-7552-358-7, s. 91.

⁵ SOLNAŘ, V. a kol. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003. 455 s. ISBN 80-86199-74-6. s. 74.

chápaní jejich smyslu, bez omezení pouze na trestní právo. Tzn., nemáme pouze protiprávní činy, které jsou natolik společensky škodlivé, aby mohly být pouze trestnými činy, jsou zde také činy, které pro nižší míru společenské škodlivosti mohou být klasifikovány pouze jako přešůpek dle jiné právní úpravy.⁶ Zmíněný příklad slouží pro pochopení toho, že protiprávnost patří do obecných znaků skutkové podstaty trestného činu, avšak společenská škodlivost je pouze jakýmsi doplňkem toho, zda je protiprávní čin natolik závažný, aby mohl být klasifikován jako čin trestný. Společenská škodlivost, ač stojí jaksí mimo definici trestného činu, má zásadní význam pro posouzení trestní odpovědnosti a ochranu společenských hodnot. Společenská škodlivost slouží jako interpretační princip pro zákonem stanovené skutkové podstaty trestných činů a zároveň napomáhá výkladu účelu, pro který byla ta která trestněprávní norma chránící společenské hodnoty přijata. Tento materiální aspekt trestného činu je uplatňován ve světle zásady *nullum crimen sine lege*, kdy sice netvoří základní definici trestného činu, ale napomáhá jejímu korektnímu výkladu.⁷

Ad b) Typové znaky tvořící skutkovou podstatu trestného činu. V širším pojetí jsou vlastní každému trestnému činu, jsou jeho obligatorním znakem. V užším pojetí je každý z těchto typových znaků individuální ke konkrétní skutkové podstatě každého trestného činu zvlášť. Uvedené znamená, že typové znaky skutkových podstat trestných činů nalezneme jak v obecné, tak ve zvláštní části trestního zákoníku. Typovými znaky skutkové podstaty trestného činu jsou objekt trestného činu, jeho objektivní stránka, subjekt trestného činu a jeho subjektivní stránka. Objektem trestného činu je myšlena určitá, trestním právem chráněná hodnota. Objektivní stránka je vyjádřena jednáním, následkem a příčinnou souvislostí mezi nimi. Subjekt trestného činu je stanovený generálně – fyzická/ právnická osoba, konkrétně (např. matka dítěte v případě ust. § 142 TZ) nebo speciálně (např. pro zvláštní postavení – voják z povolání v případě ust. § 375 TZ). Subjekt zároveň musí mít trestním zákoníkem požadované vlastnosti. Trestněprávní nauka vymezuje obecné požadavky na subjekt trestného činu v ust. § 25 a ust. § 26 trestního zákoníku – tedy věk a přičetnost, v případě mladistvého

---

⁶ SOLNAŘ, V. a kol. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003. 455 s. ISBN 80-86199-74-6. s. 74 – 76.

⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1052 s. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 94.

toto doplňuje ještě dostatečná rozumová a mravní vyspělost⁸. Posledním typovým znakem trestného činu je jeho subjektivní stránka, která je charakterizována formami zavinění – úmyslem nebo nedbalostí.⁹

Vzhledem k zaměření této diplomové práce se v následujících podkapitolách budu věnovat pouze trestní odpovědnosti fyzické osoby jako subjektu trestního práva. Zabývat se problematikou trestní odpovědnosti právnických osob není pro téma a účel předkládané práce nutné.

1. 1. 1 Pachatel

Pachatelem trestného činu je osoba, která svým jednáním naplnila znaky skutkové podstaty některého z trestných činů nebo pokusu o trestný čin (ust. § 21 TZ) nebo jeho přípravy (ust. § 20 TZ), je – li trestná.¹⁰ Jedná se tedy o osobu, která sama svým jednáním bezprostředně naplnila všechny znaky skutkové podstaty trestného činu. Příp. osoba, která je spolupachatelem (ust. § 23 TZ) nebo účastníkem (ust. § 24 TZ) pokud není v trestním zákoníku stanoveno jinak.¹¹ V ust. § 22 odst. 2 TZ je jako pachatel označena také osoba, která nejedná přímo, ale ke spáchání činu užije jiné osoby, která není trestně odpovědná či sama nejednala v úmyslu takový čin spáchat. Jde o tzv. nepřímého pachatele trestného činu.

Předpokladem trestní odpovědnosti za spáchaný trestný čin je způsobilost být pachatelem trestného činu. Tato způsobilost je vymezena dvěma kritérii - věkem a přičetností. Tedy, fyzická osoba, která je subjektem (pachatelem)¹² trestného činu, musí dosáhnout zákonem požadovaného věku a musí být v době páchaní protiprávního činu přičetná, aby mohla být trestně odpovědná. Tato fyzická osoba, která je vzhledem k věku a stavu mysli (přičetnosti) způsobilá být pachatelem, tímto svým jednáním projevuje svou vůli a je svobodná ve svém rozhodování.¹³

---

⁸ Ust. § 5 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1052 s. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 91 – 93.

¹⁰ Ust. § 22 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹¹ Ust. § 113 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1052 s. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 151. Obdobně JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). 976 s. ISBN 978-80-7502-236-3. s. 177.

¹³ Tamtéž, s. 151.

1. 1. 1. 1 Otázka svobody lidské vůle

Otázkou tzv. „svobody vůle“, která byla a stále je považována za základ trestně-právního pojetí přičetnosti, se trestněprávní teoretici začali zaobírat někdy v průběhu 18. století. Teorii svobody vůle rozvinul A. Ráliš ve svém díle „*Studie o přičetnosti*“ z roku 1931. Jejím obsahem je *schopnost poznání* (nyní složka rozpoznávací). A. Ráliš schopnost poznání definuje jako postupné sbírání životních zkušeností, jejichž výsledkem je modifikace vrozené struktury mysli a navyšování inteligence jedince. Tento vývoj se projevuje navenek tím, že jedinec nejedná pudově a je schopen prostřednictvím vlastních duševních brzd ovládat své volní jednání.¹⁴

Řešení této problematiky sice nepatří primárně trestněprávním vědám, ale má určitý vliv jak na posuzování trestní odpovědnosti pachatele, tak na pozitivní účinky hrozby trestních sankcí za protiprávní jednání. Přičemž úplná svoboda lidské vůle by ve svém důsledku zcela popřela význam hrozby trestní sankce. Jejich ukládání by sloužilo ke zneškodnění pachatele, avšak motivační účinek výchovy by zcela vymizel.¹⁵ Trestněprávní nauka v této souvislosti porovnává dva filosofické směry, které v minulosti způsobovaly výkladové problémy zejména v důsledku toho, ke kterému směru se konkrétní trestněprávní teoretik přikláněl. Tyto dva směry se nazývají *determinismus*, jehož podstatou je, že veškeré lidské projevy jsou absolutně podmíněné působením vnitřních a vnějších podmínek. Jedinec tudíž jedná tak, jak musí. Druhým směrem je *indeterminismus*, který vyjadřuje pravý opak *determinismu*. Tzn., že příčinná podmíněnost mezi projevy neexistuje a každá osoba jedná dle své naprosto svobodné a ničím neovlivněné vůle. Ani jedna z těchto krajních metod však nenašla v trestněprávním prostředí své výlučné uplatnění. V důsledku uplatnění výlučné deterministické teorie by přičetnost i nepřičetnost pachatele byla hodnocena stejnou trestní odpovědností, protože v obou případech by pachatel jednal absolutně nesvobodně a tudíž by byl trestně odpovědný bez ohledu na stav mysli a duševního zdraví.

V českém trestním právu tedy převažuje výkladové pravidlo jakéhosi kompromisu mezi oběma teoriemi, a to tak, že svobodná vůle člověka je v podstatě

---

¹⁴ RÁLIŠ, A. *Studie o přičetnosti*. V Bratislavě: Právnická fakulta university Komenského, 1931. Knihovna právnické fakulty university Komenského v Bratislavě. 173 s. s. 1 - 5.

¹⁵ SOLNAR, V. a kol. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003. 455 s. ISBN 80-86199-74-6. s. 220 – 221.

podmíněná (působením vnějších vlivů) a zároveň nepodmíněná (v důsledku vrozených charakterových vlastností).¹⁶

1. 1. 2 Kritérium věku

Dosažení určitého věku je jednou ze základních podmínek pro trestní odpovědnost a vůbec způsobilost být subjektem - pachatelem trestného činu. Obecně, každá fyzická osoba s přibývajícím věkem postupně dosahuje určitého rozumového a mravního vývojového stupně v závislosti na přirozených biologických a psychologických procesech proměny osobnosti. Osoba, která spáchala protiprávní čin a nedosáhla stanovené věkové hranice trestní odpovědnosti, nemůže dle českého trestního práva nést trestní odpovědnost a její důsledky za spáchání tohoto činu, a to pro nedostatek rozpoznávacích a ovládacích schopností, které vzhledem k věku nedosáhly potřebného vývojového stupně. Tato osoba není dle české právní úpravy trestně odpovědná.¹⁷

Zákonodárce při stanovení věkové hranice trestní odpovědnosti vycházel z nevyvratitelné domněnky, že osoba, která dosáhne všeobecně určené věkové hranice trestní odpovědnosti, má být shledána plně trestně odpovědná, protože tím, že dosáhla určitého věku má dostatečně rozvinuté obě složky – rozpoznávací i ovládací. Zásadní otázkou, kterou musel zákonodárce zodpovědět byla ta, v kterém věku přibližně nastává ona skutečnost, že je jedinec schopen si již plně uvědomit následky svého jednání. Vzhledem k tomu, že postupný biologický i psychologický vývoj probíhá u každého člověka individuálně, přichází v úvahu zkoumat podmínky uplatnění plné trestní odpovědnosti u každého jedince zvlášť. Ovšem tento přístup by byl z hlediska náročnosti zkoumání dost neefektivní. S ohledem na to bylo nutné určit jednotnou věkovou hranici pro trestní odpovědnost, která je obsažena v ust. § 25 TZ, tedy: „*Kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný*“. Pokud spáchá protiprávní čin osoba, která nesplňuje tuto zákonnou podmínku, nelze hovořit o trestní odpovědnosti za spáchaný trestný čin.

---

¹⁶ srov. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1052 s. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 151 – 153 a SOLNAŘ, V. a kol. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003. 455 s. ISBN 80-86199-74-6. s. 220 – 227.

¹⁷ Ust. § 25 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

V souvislosti s tím je třeba dodat, že počátek plné trestní odpovědnosti nastává až dnem následujícím po dovršení patnácti let věku.¹⁸ Tato striktně vymezená hranice ovšem popírá shora zmíněný fakt, že každý jednotlivec se vyvíjí odlišně, takže pevně stanovená, neměnná věková hranice v podstatě brání individuálnímu posuzování jednotlivých případů. S ohledem na to, česká trestněprávní úprava hovoří o dalších věkových skupinách, které sice nesou dle obecné klauzule ust. § 25 TZ plnou trestní odpovědnost, avšak je u těchto skupin brán zřetel na další specifické podmínky, kterým se budu věnovat více v jiných kapitolách.

1. 1. 3 Příčetnost

Příčetnost je tradičně v českém trestním právu chápána jako způsobilost k deliktu nebo schopnost jednat v oblasti trestního práva. Někteří dřívější autoři vymezují příčetnost jako subjektivní způsobilost ke spáchání zločinu a způsobilost nést svou vinu.¹⁹

Příčetnost je jedním z obecných požadavků na subjekt trestného činu. Je předpokladem určitých duševních vlastností takového subjektu. Pachatel tedy musí mít náležité duševní vlastnosti, aby mohl být příčetným a trestně odpovědným. Legální definici příčetnosti v platné trestněprávní úpravě nenajdeme. Lze říci, že dle platné právní úpravy se příčetnost obecně ve vztahu k trestnému činu v podstatě presumuje. S ohledem na obtížnost jednotného vymezení příčetnosti, je pro zákonodárce snazší obsáhnout její výjimky. Tato negace příčetnosti je definována v ust. § 26 a ust. § 27 trestního zákoníku. Zákonné vymezení nepřičetnosti a zmenšené příčetnosti v sobě nese také vliv na vyloučení trestní odpovědnosti a s ní spojené důsledky.²⁰

Tedy, pokud subjekt - pachatel naplní znaky skutkové podstaty některého z trestných činů, v zásadě se předpokládá, že je v této době příčetný. V trestním řízení totiž není zjišťována příčetnost jako taková, ale zjišťuje se individuálně, v závislosti na pochybnostech, které vyplynuly v jeho průběhu. Tzn., že příčetnou je každá

---

¹⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1052 s. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 172.

¹⁹ srov. J. Kallab, A Ráliš in SOLNAR, V. a kol. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003. 455 s. ISBN 80-86199-74-6. s. 228 – 230.

²⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1052 s. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 164.

osoba, která má v době spáchání činu zachovány všechny složky přičetnosti, tj. složku rozpoznávací i ovládací. Rozpoznávací složkou, konkrétněji rozumovým kritériem je v zásadě myšleno, že pachatel má dostatečně rozvinutou schopnost uvědomit si protiprávnost (či společenskou škodlivost viz kap. 2. 1) svého počínání. Složka ovládací (nebo také určovací dle některých autorů²¹) je charakterizována jako schopnost jedince směřovat své jednání na základě vlastní vůle, tj. jedinec by si měl být vědom, že jeho jednání by se mělo ubírat takovým směrem, aby nedošlo k protiprávním činům. Jedinec je tedy schopen své jednání ovládnout na základě uvědomění si špatných pohnutek, které by ho vedly k páchaní protiprávních činů. Podrobněji tyto složky rozeberu v kapitole 2. 3.

Přičetnost je tedy vlastnost subjektu trestného činu, která má vedle věku (potažmo rozumové a mravní vyspělosti u mladistvého) zásadní vliv na posuzování trestní odpovědnosti za spáchaný trestný čin.²² Základem pro stanovení trestní odpovědnosti za spáchaný protiprávní čin vůbec, je určení, že dané jednání je trestným činem, tzn. má požadované znaky trestného činu, kterými jsou jednak obecné znaky trestného činu - protiprávnost jednání, dosažení 15 let věku a přičetnost a dále typové znaky tvořící skutkovou podstatu trestného činu, které musí být protiprávním jednáním naplněny.

V této první kapitole jsem hovořila o trestní odpovědnosti a podmínkách, které musí být splněny, aby vůbec trestní odpovědnost za spáchaný trestný čin nastala. Aby mohl být pachatel trestně odpovědný, musí být splněny tyto základní podmínky – musí dosáhnout určitého věku a musí být přičetný. Nelze jednoznačně říci, které z kritérií věk/přičetnost má větší význam v souvislosti se stanovením trestní odpovědnosti. Jak věk, tak přičetnost jsou základními elementy, které stojí vedle sebe a jsou na sobě de facto závislé. Pokud daná osoba nedosáhla věkové hranice 15 let, tak není trestně odpovědná. Tím pádem v případě spáchání protiprávního činu nesoucího znaky skutkové podstaty některého z trestných činů, nastávají stejné účinky jako v případě aplikace ust. § 26 TZ o nepřičetnosti.

---

²¹srov. SOLNAŘ, V. a kol. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003. 455 s. ISBN 80-86199-74-6. s. 220 – 221 a ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1052 s. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 160.

²² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1052 s. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 160.

1. 2 Pojem činu jinak trestného

Jak jsem uvedla výše, trestný čin je protiprávní čin, který trestní zákoník označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. Jestliže některý ze znaků skutkové podstaty chybí, nelze hovořit o trestném činu. V souvislosti se zaměřením této diplomové práce, se pojem *činu jinak trestného, příp. pouze činu* užije v případech, kdy nejsou splněny obecné předpoklady pro subjekt trestného činu, které jsem shrnula výše v kap. 1. 1.

Čin jinak trestný, příp. čin (viz ust. § 26 TZ a ust. § 27 TZ) je pojmenování pro protiprávní jednání, které za obvyklých podmínek naplňuje znaky trestného činu, avšak kvůli nedostatečnému věku nebo přičetnosti absentují základní požadavky na subjekt trestného činu a tedy i obecné znaky skutkové podstaty.²³ Dále se tento termín užije v situacích, kdy došlo k naplnění formální stránky trestného činu, ale chybí zde korektiv společenské škodlivosti – typicky půjde o okolnosti vylučující protiprávnost, ovšem pro potřeby předkládané diplomové práce bude tento pojem zmiňován pouze v souvislosti s nedostatkem přičetnosti.

---

²³ CHMELÍK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). 312 s. ISBN 978-80-7380-583-8. s. 112 – 114.

2. Nepříčetnost

2.1 Historický kontext zkoumání otázky nepřičetnosti na našem území

Pokud vezmeme v úvahu, že velká část právních institutů užívaných současným právním řádem má svůj původ v římském právu, tak rovněž počátky problematiky posuzování přičetnosti je potřeba hledat právě v těchto společných základech, ze kterých během staletí čerpala většina společností kontinentálního práva. Římské trestní právo v souvislosti s nepřičetností osob užívalo termíny *furiosus*, *demens* nebo *mente captus*.²⁴ S těmito jedinci římská společnost zacházela rozličnými způsoby. Již v Zákoně dvanácti desek je zmíněn pojem „osoby šílené“, jejíž odpovědnost za protiprávní jednání byla zcela vyloučena. Na osoby, které byly z nějakého důvodu duševně nemocné, pohlíželo římské trestní právo jako na osoby bez vlastní vůle. Takové osoby nemohly jednat ani právně, ale ani protiprávně.²⁵ V případech, kdy hrozilo ze strany jedince *furiosus* nebezpečí pro jeho okolí, mohl být na základě všeobecné nebezpečnosti uvězněn. A to obdobně jako je tomu dnes v *detenčním zařízení* ve vězeňské cele. Avšak pokud jedinec trpěl některým z výše uvedených stavů pouze přechodně nebo byl těmito stavy stížen nepravdělně, bylo stanoveno, že za takových podmínek dojde k plnému potrestání bez výjimky.²⁶

Římské právo problematiku odlišných duševních stavů pachatelů protiprávních činů znalo. Ovšem římské právo také rozlišovalo další specifické jednání osob, v jehož důsledku byla podstatným způsobem modifikována trestní odpovědnost za spáchaný čin, a to tzv. afektivní jednání. Šlo o případy, kdy manžel v hněvu zabil milence své ženy, když je přistihl *in flagranti*. Důsledkem tohoto, římskou společností omluvitelného jednání, bylo plné vyloučení trestní odpovědnosti manžela. Dalšími příklady, které znalo již římské právo a které zná i současná právní úprava, bylo jednání v opilosti a jednání *actio libera in causa*²⁷, kterému se budu blíže věnovat v kap. 2. 4.

---

²⁴ RÁLIŠ, A. *Studie o přičetnosti*. V Bratislavě: Právnická fakulta university Komenského, 1931. Knihovna právnické fakulty university Komenského v Bratislavě. 173 s. s. 21.

²⁵ KINCL, J. a kol. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C. H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C. H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. 386 s. ISBN 80-7179-031-1.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ RÁLIŠ, A. *Studie o přičetnosti*. V Bratislavě: Právnická fakulta university Komenského, 1931. Knihovna právnické fakulty university Komenského v Bratislavě. 173 s. s. 21 – 22.

Zajímavý přístup k beztrestnosti spáchaných činů v důsledku nedostatku duševního zdraví nabízelo i kanonické právo. Taktéž netrestalo činy *furiosa*, ale zároveň zůstaly bez trestu také činy osoby „*blbé*“, *náměsíčné* či osoby *v horečce*. Dle kanonických zákonů rovněž nebyl trestně odpovědný, kdo druhého zabil ve spánku.²⁸ Otázku snadného zneužití uvedených institutů ponechám na osobním posouzení každého. Jemný posun v této věci přinesla ustanovení zákona *Constitutio Criminalis Carolina* z roku 1532. V čl. 179 je upraveno užití znalců při stanovení závažnosti spáchaného činu a výměry trestu na základě posouzení stavu pachatele v době spáchání činu, kdy byl pachatel beze smyslů *pro mládí, jednání z potrhlosti, melancholie* a dalších poruch smyslů.²⁹

První širší legální definici nepřičetnosti přinesl zákoník z roku 1768 *Constitutio Criminalis Theresiana*. Nepřičetnost pachatele vyplývala z výjimečných patologických stavů. Těmito stavy, které zapříčinily, že pachatel vyvázl buď zcela bez trestu či alespoň s mírnějším trestem, byly zejména *hluchota a hluchoněmost, vysoký věk, těžkomyslnost, náměsíčnictví, depresivnost* nebo *opilství*. Pokrokovějším byl následující *Rakouský všeobecný zákoník o zločinech a jejich trestech* vydaný Josefem II. v roce 1787 (dále „*Josefina*“), a to zejména v otázce skutků a trestů. Došlo k rozdělení protiprávních deliktů na delikty soudní (kriminální) a správní.³⁰ Zákoník zcela vylučuje volnou úvahu soudců při stanovení druhu trestu a tak se v našem právních řádu prvně uplatňuje výčet trestně – právních zásad, které jsou nám dobře známy do dnešní doby.³¹ Mimo uvedený pokrok, zákoník nově blíže definoval také nepřičetnost a netrestání důsledků spáchání protiprávního činu v tomto stavu. Nepřičetnost je dle Josefíny stav pachatele, který při páchaní protiprávního činu jednal beze smyslů, zcela zbaven rozumu či ve smyslovém pomatení. Další liberaci představovalo jednání v tzv. střídavém pomnutí smyslů. Tzn. v době, kdy měl pachatel spáchat protiprávní čin, nebyl schopen pro pomatení smyslů rozpoznat a ovládat své jednání. Znakem nepřičetnosti bylo neuvědomění si „*následků z dopuštění (činu) a účivnkův*“.³²

---

²⁸ RÁLIŠ, A. *Studie o přičetnosti*. V Bratislavě: Právnická fakulta university Komenského, 1931. Knihovna právnické fakulty university Komenského v Bratislavě. 173 s. s. 22.

²⁹ Tamtéž, s. 22.

³⁰ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. 640 s. ISBN 80-7201-433-1. s. 198 – 199.

³¹ Zásady: „*Nulla poena sine lege*“ a „*Nullum crimen sine lege*“.

³² MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. 640 s. ISBN 80-7201-433-1. s. 200.

Pozdější úprava nepřičetnosti v *Zákoně o zločinech a těžkých policejních přestupcích* z roku 1803 nebyla nijak rozdílná oproti předchozí právní úpravě z roku 1787.³³

Tento právní stav zůstal de facto zachován i v době první republiky. *Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích* č. 117 z roku 1852, který byl pouze novelou zákona z roku 1803, zůstal zachován na základě recepce rakousko – uherského práva. V období nesvobody, která trvala od r. 1939 – 1945 byl na našem území uplatňován tzv. právní dualismus českých a zároveň německých říšských zákonů dle příslušnosti obyvatel k té které národnosti. Německá právní úprava byla v otázce posuzování přičetnosti pachatele mnohem pokrokovější než česká. Toto se projevilo zejména v definici nepřičetnosti, která byla mnohem pružnější a tím pádem mohla být aplikována na širší spektrum patologických stavů, které měly za následek odlišné posuzování trestní odpovědnosti pachatele. Německá trestně – právní úprava nepřičetnosti pracovala s duševními stavy pachatele, jejichž následkem došlo ke ztrátě rozhodovací nebo ovládací schopnosti – např. *chorobná porucha, duševní slabost, poruchy vědomí* atp. Tato německá právní úprava platila na našem území až do vydání dekretů prezidenta republiky v roce 1944, které obnovovaly právní kontinuitu se stavem před II. světovou válkou.³⁴

V návaznosti na politické události v únoru roku 1948 došlo na našem území k postupnému prosazování socialistických standardů, které se mimo jiné promítly také do právního řádu. Důsledkem socialistických úprav právních odvětví bylo také vydání nového trestního zákona č. 86/1950 Sb. Institut nepřičetnosti byl upraven v ust. § 11. Nepřičetným byl shledán pachatel, který pro duševní nemoc nerozpoznal, že jeho počínání je pro okolí nebezpečné či pro tuto duševní nemoc nemohl své jednání ovládnout. Takový pachatel nebyl za svůj čin trestně odpovědný. Tento trestní zákon čerpal převážně z ustanovení prvorepublikového trestního zákona, avšak poprvé zde byl použit termín *duševní poruchy*, který dokáže obsahově pojmut větší počet patologických stavů, které mohou mít za následek jednání v nepřičetnosti v době páchaní trestného činu.³⁵ Pozdější definice nepřičetnosti v zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon, byla obdobná pojmovému

---

³³ RÁLIŠ, A. *Studie o přičetnosti*. V Bratislavě: Právnická fakulta university Komenského, 1931. Knihovna právnické fakulty university Komenského v Bratislavě. 173 s. s. 21 – 22.

³⁴ ŘÍHA, J. *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*. Trestní právo. Wolters Kluwer ČR, 2007, (7), 38 - 43.

³⁵ Tamtéž.

vymezení v předchozí právní úpravě z roku 1950. Společným znakem pro obě dvě předchozí úpravy trestního práva je skutečnost, že trestní zákon v této době pojímal trestný čin z tzv. materiálního hlediska, tj. že při spáchání trestného činu posuzoval jeho nebezpečnost pro společnost. Toto pojetí trestného činu se promítlo i do legálního pojetí nepřičetnosti, kdy rozpoznávací složka byla vztažena k nebezpečnosti pro společnost a nikoliv k protiprávnosti. Rozpoznávací složka byla zachována v případě, že pachatel si v době spáchání činu byl schopen uvědomit, že jeho jednání vykazuje znaky společenské nebezpečnosti.³⁶

2. 2 Vymezení pojmu nepřičetnosti dle platné právní úpravy

Přijetí zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v platném znění bylo reakcí na potřebu změnit předchozí zastaralou úpravu trestního práva z roku 1961. Podstatnou změnou, která prostoupila napříč všemi užívanými trestněprávními instituty, byla změna pojetí trestného činu. V předchozí právní úpravě byla základní vlastností trestného činu míra nebezpečnosti pro společnost. V současné době je de lege lata k ust. § 13 TZ uplatňován princip formálního pojetí trestného činu, tzn., že k trestnosti činu postačí naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu a orgány činné v trestním řízení pouze prověřují, na jakém stupni škodlivosti pro společnost se dané protiprávní jednání nachází. Tato společenská škodlivost již není znakem skutkové podstaty trestného činu. Společenská škodlivost, která je vymezena v ust. § 12 odst. 2 TZ slouží pouze jako možné vodítko pro ukládání trestních sankcí, nicméně neplní funkci podmínky trestnosti, jak tomu bylo v předchozí právní úpravě trestního zákona z roku 1961. Tato změna pojetí trestného činu se významně dotkla také otázky nepřičetnosti, kdy pro posouzení, zda je možné pachatele shledat nepřičetným, již nesvědčí otázka rozpoznání společenské nebezpečnosti činu, ale protiprávnosti spáchaného činu.

Jak jsem zmínila v kapitole 1. 1. 3, trestní zákoník nedefinuje pojem přičetnost. Přičetnost je stav, který je v trestním právu presumován a je základem trestní odpovědnosti pachatele za spáchaný trestný čin. Trestní zákoník naopak pracuje s legální definicí nepřičetnosti (zmenšené přičetnosti) a to pro ty případy, kdy bude nutné zmíněný předpoklad trestní odpovědnosti vyloučit. Nepřičetnost je upravena v ust. § 26 trestního zákoníku jako stav, ve kterém jedinec pro duševní

---

³⁶ ŘÍHA, J. *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*. Trestní právo. Wolters Kluwer ČR, 2007, (7), s. 43.

poruchu, jež je zde v době spáchání trestného činu, nemůže buď rozpoznat protiprávnost svého činu, anebo nemůže své jednání ovládat, přičemž postačí, že chybí pouze jedna z uvedených schopností. Pouhé konstatování, že určitá osoba trpí duševní poruchou, není předpokladem toho, že je automaticky brána jako nepřičetná z pohledu trestního práva včetně důsledku v podobě vyloučení trestní odpovědnosti. Ani omezení způsobilosti k právním úkonům z hlediska občanského práva není relevantní pro posouzení otázky nepřičetnosti.³⁷

Při posuzování přičetnosti resp. nepřičetnosti osoby v době spáchání činu se využívají následující prvky, jejichž omezení nebo v krajním případě úplné vymizení následkem duševní poruchy vede ke konstatování stavu nepřičetnosti. V legální definici nepřičetnosti je nalezneme jako prvky rozpoznávací a ovládací. Přičemž omezení nebo vymizení jejich působení nemusí být kumulativní. Pro uznání nepřičetnosti postačí, že je v důsledku duševní poruchy omezen pouze některý z nich. Otázkou přičetnosti je ovšem nutné se zabývat pouze v případě, že vznikne důvodná pochybnost o opaku. Jedná se tedy o otázku právní, jejíž posouzení náleží v průběhu trestního řízení přizvaným odborníkům. Této problematice se budu věnovat podrobněji v jiných kapitolách.

K o obsahovému vymezení pojmu nepřičetnost, je třeba uvést, že od r. 1950 se v naší právní úpravě neobjevoval jiný termín než „*duševní porucha*“. Tento termín byl po dlouhou dobu považován za dostatečně výstižný a předešla právní úprava trestního práva – zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, pojem duševní poruchy nijak blíže nespecifikoval.³⁸ Změnu přinesl až současný trestní zákoník z roku 2009, který pro potřeby trestního práva více konkretizuje termín duševní poruchy v ust. § 123 TZ³⁹. Duševní poruchou se pro potřeby trestního práva rozumí, mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci, také hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká

---

³⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, s. 369 – 377. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

³⁸ CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ M. *Nepřičetný pachatel: (aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti: srovnávací studie)*. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, s. 24.

³⁹ Obdobně např. *Strafgesetzbuch – StGB, rakouský trestní zákoník*, stav k 18. 2. 2019. Dostupné z: <https://www.jusline.at/gesetz/stgb>, uvádí v ust. § 11 další typy jako duševní postižení, závažná porucha vědomí nebo jiná těžká, některému z těchto stavů rovnocenná duševní porucha. Dále také ust. § 20 *Strafgesetzbuch, Trestní zákoník Spolkové Republiky Německo*, stav k 18. 2. 2019. Dostupné z: <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

duševní nebo sexuální odchylka. Trestní zákoník z roku 2009 tak přinesl legální definici, která má zabránit výkladovým problémům spojeným právě s pojmem duševní porucha uvedeným v ust. § 26 TZ. Nicméně komplexní pojem duševní poruchy užívaný při posuzování duševního stavu jedince, zůstává nadále nadřazený všem typům, které jsou ust. § 123 trestního zákoníku konkretizovány pro účely trestního práva. Důvodem pro používání komplexnějšího pojmu je také skutečnost, že s ohledem na stále se rozvíjející medicínské, psychologické a psychiatrické vědní obory nelze používat pouze termín duševní porucha. Tím pádem nelze považovat ani terminologii ust. § 123 TZ za dogmatickou. Z důvodu dynamiky vědních disciplín, které se věnují duševním poruchám, zákonodárce ponechává odborníkům určitý způsob volného uvážení při posuzování duševního stavu konkrétního pachatele, kdy dochází ke komparaci všech relevantních skutečností vedoucích k medicínským závěrům, a to vždy s ohledem na dostupné nové poznatky vědy v této oblasti, které lze shrnout pod pojem duševní porucha.⁴⁰ Novodobá klasifikace nerozlišuje duševní poruchy od duševních chorob. Do škály duševních poruch začleňuje praxe také návykové poruchy a sexuální deviace.⁴¹

Kromě výše zmíněného kritéria je v souvislosti s posuzováním stavu nepřičetnosti neméně důležité také kritérium časové. Při posuzování trestní odpovědnosti pachatele daného činu je podstatné, zda duševní porucha existovala v době spáchání protiprávního činu. Pokud pachatel trpí přechodnou duševní poruchou a je v průběhu trestního řízení prokázáno, že v době spáchání trestného činu tato duševní porucha pominula, příp. neměla za následek vymizení shora zmíněných prvků, nelze pachatele shledat jako nepřičetného. Další procesní odchylku zapříčiní situace, kdy pachatel začne trpět duševní poruchou až po spáchání trestného činu. Taková změna stavu s sebou nese procesněprávní důsledky, např. v podobě přerušení trestního stíhání ve smyslu ust. § 173 odst. 1 písm. c) zákona č. 141/1961, o trestním řízení soudním (dále jen „*trestní řád*“ nebo „*TR*“). V takovém případě, kdy pro duševní poruchu, která nastala až po spáchání trestného činu, obviněný není schopen chápat smysl trestního stíhání, státní zástupce vedené trestní stíhání přeruší.⁴²

---

⁴⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, s. 1324 - 1332. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

⁴¹ ŠVARC, J. *Posuzování duševního stavu v trestním řízení*. Český a slovenský Psychiatr, 2011, č. 107 (4), s. 222. Dostupné z: <http://www.cspychiatr.cz>

⁴² Tamtéž.

2. 3 Kritéria nepřičetnosti

Pojem nepřičetnosti se v právu používá v různých obdobích a s různými přístupy po dlouhou dobu. Ani tak ale nelze říci, že by definice nepřičetnosti, tak jak je v dnešní trestněprávní úpravě zakotvena, byla s ohledem na tento dlouhodobý vývoj dovedena obsahově k úplné dokonalosti a nezpůsobovala žádné aplikační problémy v praxi. Vzhledem k širokému záběru medicínské teorie související s duševními poruchami, je složité nadefinovat přesnou formulaci legální definice nepřičetnosti a duševní poruchy, která by vyhovovala současně medicínské i právu. Zákonodárce musel při tvorbě těchto ustanovení vystihnout chorobný stav, jeho vliv a míru vlivu na jednání takové duševně nemocné osoby, a to vše dostatečně obsírně, aby taková definice mohla být aplikována v širokém měřítku. Zároveň bylo třeba vymezit pojem nepřičetnosti a související definice duševní poruchy dostatečně jasně a stručně, aby nadmíru nezpůsobovaly výkladové problémy. Protože při rozhodování o vině a trestu je soudce vázán právem, není možné mu předložit kompletní seznam duševních poruch, jejich možné projevy, působení na pachatele a změny v jeho jednání apod. V takovém případě, kdy je nutné duševní stav jedince posoudit i z právního hlediska, je nezbytné rámcově obsáhnout všechny dílčí podsložky pod jeden souhrnný (nemedicínský) pojem – duševní porucha. Současně je nutné stanovit charakteristiku této poruchy, na základě které mohlo dojít k ovlivnění pachatelova jednání v době páchaní činu.⁴³

2. 3. 1 Psychologické kritérium

Psychologické kritérium bývá také někdy teorií označováno jako kritérium *juristické*. Jeho podstata spočívá v pachatelově schopnosti rozpoznat protiprávnost svého jednání nebo schopnosti své jednání ovládat. U pachatele, který byl shledán nepřičetným, je alespoň jedna z těchto schopností nedostatečná vlivem duševní poruchy. Psychologické kritérium je společně s biologickým kritériem (viz níže) obligatorním znakem nepřičetnosti a společně tvoří alfu a omegu zjištění, zda byl pachatel v době spáchání činu nepřičetný (příp. zmenšeně přičetný).

---

⁴³ ŠTUDENT, V. *Soudní psychiatrie a trestní právo*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 101 s. ISBN 80-7066-059-7. s. 15 – 17.

2. 3. 1. 1 Schopnost rozpoznávací

V ust. § 26 TZ je schopnost rozpoznávací vztažena přímo k protiprávnímu jednání pachatele, a to ve smyslu, že pachatel nebyl schopen pro duševní poruchu přítomnou v době spáchání činu rozpoznat, že jedná protiprávně. Tato skutečnost vychází především z formálního pojetí trestného činu v naší platné právní úpravě (zahrnující také jeho materiální korektiv), kdy je protiprávnost řazena mezi obecné znaky trestného činu. Protiprávnost je nutné vykládat ve světle ostatních právních odvětví, zejména odvětví práva ústavního, kdy za protiprávní jednání se označuje jednání *contra legem*. Přičemž právní řád České republiky se skládá z nepřehledného množství právních předpisů, které stanovují určité požadavky, které je nutné dodržet, aby konkrétní jednání člověka bylo v souladu s právem.⁴⁴

Výše uvedené samozřejmě člověku neukládá povinnost být nutně právně vzdělaný. Nicméně je nezbytné mít alespoň určité přirozené povědomí o tom, které jednání nese znaky protiprávnosti. To znamená, že pachatel musí mít alespoň určitou subjektivní laickou představu, přičemž nemusí vědět, kterou konkrétní právní normu svým jednáním porušuje.⁴⁵ Vždy je ovšem nezbytné posuzovat rozpoznávací schopnost pachatele individuálně ke spáchanému činu konkrétní osobou. Může nastat situace, kdy sice pachatel instinktivně ví, že trestný čin vraždy je protiprávní, avšak nebude vzhledem ke svému intelektu schopen rozpoznat protiprávnost úvěrového podvodu. Pokud v takové situaci dojde ke spáchání několika trestných činů v jednočinném souběhu, důsledkem může být tzv. *parciální nepřičetnost*. To znamená, že pachatel je přičetný pouze k některým ze spáchaných trestných činů, a to vzhledem k jeho dosaženému intelektuálnímu stupni a schopnosti rozpoznat protiprávnost pouze u některých z nich.⁴⁶ Obdobná situace nastane také v případě, kdy pachatel sice bude vnímat skutečné dění, ale nebude z tohoto vjemu schopen usoudit, že jeho jednání je protiprávní.⁴⁷

---

⁴⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, s. 304. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

⁴⁵ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). 976 s. ISBN 978-80-7502-236-3. s. 188.

⁴⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, s. 304. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

⁴⁷ Tamtéž.

2. 3. 1. 2 Schopnost ovládací

Schopnost ovládací nebo také určovací je druhou složkou, která musí být u přičetného pachatele zachována společně se složkou rozpoznávací. Pokud alternativně jedna nebo druhá chybí nebo je omezená, nastává důvodná pochybnost ohledně přičetnosti jedince. Podstatou schopnosti ovládací je, že subjekt, který je duševně zdravý, je schopen ovládnout své jednání. Nepřičetným je tedy ten, který pro své nedostatečné duševní zdraví není schopen regulace svého jednání tak, aby nedošlo ke spáchání protiprávního činu.⁴⁸

Dle V. Študenta je volní složka psychiky neměřitelným faktorem, který se vyznačuje značnou proměnlivostí v souvislosti s působením ostatních faktorů a podnětů zvenčí (např. únava, změna nálady, pudové mechanismy apod.). Tedy není možné obecně shrnout určité typy duševních poruch člověka, které by výrazně postihovaly pouze volní složku. V praxi se toto projevuje při posuzování vůle člověka určitým způsobem jednat. Protože spáchal – li někdo trestný čin, je jisté, že neovládl své jednání. Ovšem to, zda je tento čin projevem jeho záměru nebo mu přináší uspokojení, zakládá mnohdy pochybnosti, zda se pachatel skutečně neovládl v důsledku působení duševní poruchy či se jen ovládnout nechtěl.⁴⁹

Česká forenzní praxe je jednotná v tom, že schopnost rozpoznat protiprávnost svého jednání může být snížena pouze faktory psychopatologickými. To je případ, kdy pachatel trpí bludy, halucinacemi nebo má prokazatelně nedostatečnou intelektovou složku (mentální retardace, demence, imbecilita). Schopnost ovládnout své jednání je možné snížit v důsledku poruch volního jednání – tj. chorobným stavem, ve kterém by každý jedinec bez ohledu na svou povahu, při totožném souběhu okolností jednal stejně a v rozporu se zájmy chráněnými trestním zákonem. Takovými činiteli jsou rovněž bludy, halucinace, chorobné pudové jednání nebo intoxikace.⁵⁰

---

⁴⁸ NOVOTNÝ, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. 374 s. ISBN 978-80-7357-509-0. s. 194.

⁴⁹ ŠTUDENT, V. *Soudní psychiatrie a trestní právo*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 101 s. ISBN 80-7066-059-7. s. 17 – 18.

⁵⁰ ŠVARC, J. *Posuzování duševního stavu v trestním řízení*. Český a slovenský Psychiatr, 2011, č. 107 (4), s. 222. Dostupné z: <http://www.cspychiatr.cz>

2. 3. 2 Biologické kritérium – duševní porucha

Jak bylo řečeno výše, pro potřeby práva je nezbytné obsáhnout určité pojmy, zároveň co nejjasněji, ale také dostatečně flexibilně, aby jednotlivý pojem dokázal právně pokrýt různé nastalé okolnosti. Nejinak je tomu také v případě termínu „duševní porucha“, jež je jedním ze souvisejících aspektů nepřičetnosti. Duševní porucha je pro trestněprávní potřeby definována v ust. § 123 TZ. Z této definice vyplývá, že duševní poruchou nejsou pouze poruchy vyvolané duševní nemocí, ale také hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka. Podkladem pro vymezení pojmu duševní poruchy jsou nejen nové medicínské a psychologické poznatky, ale rovněž vychází z mezinárodně uznávaného diagnostického klasifikačního systému MKN – 10 (tzv. Mezinárodní klasifikace duševních poruch) vydaného Světovou zdravotnickou organizací a dále z příručky duševních poruch (DSM – IV – TR) Americké psychiatrické společnosti.⁵¹

Důvodem pro zakotvení duševní poruchy namísto dříve užívaného termínu duševní nemoci bylo, že duševní porucha je z medicínského hlediska širším pojmem a obsáhne v podstatě onu duševní nemoc, která je obsahově užší, a to s ohledem na možnosti léčitelnosti daného duševního stavu.⁵²

---

⁵¹ ŠTUDENT, V. *Soudní psychiatrie a trestní právo*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 101 s. ISBN 80-7066-059-7. s 17 – 18.

⁵² Tamtéž.

2. 4 Odchylky v právní úpravě – zaviněná nepřičetnost

Legální definice nepřičetnosti, jak jsem popsala výše, předpokládá, že pachatel pro duševní poruchu, která je zde v době spáchání činu není schopen pod jejím vlivem rozpoznat protiprávnost svého počínání či své jednání ovládat. Uvedené znamená, že duševní porucha ovlivňuje pachatele nezávisle na jeho vůli. Duševní poruchu si nelze přivodit vědomě. Odchylné posuzování přichází v případě, kdy je nepřičetný stav vyvolán požitím alkoholu nebo aplikací jiné návykové látky (dále jen jako „požití/aplikace návykové látky“) ve smyslu ust. § 130 TZ⁵³, a v tomto stavu dojde ke spáchání trestného činu. V nastalé situaci je nutné zjistit, jaký byl stav pachatele před užitím návykové látky – tj. zda byl přičetný, zmenšeně přičetný nebo nepřičetný i před aplikací návykové látky. Přičemž vliv užití návykové látky na duševní stav pachatele má význam pouze v případě, že počáteční „pozice“ pachatele je stav přičetnosti nebo zmenšené přičetnosti. Za situace, kdy je pachatel pro duševní poruchu v době spáchání činu nepřičetný, nemá aplikace návykové látky žádný význam, protože duševní stav pachatele již nelze dále proměňovat.

- a) Přičetnost → užití návykové látky → zmenšená přičetnost/nepřičetnost;
- b) Zmenšená přičetnost → užití návykové látky → nepřičetnost.

Jak lze vidět výše, v tomto případě může dojít celkem ke třem situacím. Z praktického hlediska dochází nejčastěji k tomu, že se zcela přičetný pachatel uvede užitím návykové látky do stavu nepřičetnosti a v tomto stavu spáchá trestný čin.⁵⁴

2. 4. 1 Actio libera in causa

Jedním z příkladů, kdy pachatel spáchá trestný čin poté, co se uvedl do stavu nepřičetnosti je jednání *actio libera in causa*. Toto jednání má dvě základní formy – dolózní a kulpózní. Dolózní formou je takové jednání, kdy se pachatel rozhodl pro úmyslnou aplikaci návykové látky, a to z toho důvodu, aby posílil svou vůli ke spáchání trestného činu. Na příkladu: Pachatel se rozhodl spáchat trestný čin vraždy ve smyslu ust. § 140 odst. 1 TZ. Aby si dodal více odvahy, požije před činem značné

---

⁵³ „Návykovou látkou se rozumí alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobící nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.“

⁵⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1052 s. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 165 – 169.

množství alkoholu. Intoxikace zapříčiní, že v době spáchání trestného činu je pachatel nepřičetný vlivem návykové látky. Popsané jednání ve stavu nepřičetnosti ovšem nenese stejné důsledky, které uvádí ust. § 26 trestního zákoníku, totiž jednání v takto zaviněné nepřičetnosti má stejné následky jaké by mělo toto jednání ve stavu plné přičetnosti. Trestní odpovědnost pachatele se zde posuzuje podle doby, kdy byl pachatel ještě ve stavu přičetném. To znamená, že úmysl spáchat trestný čin vraždy pojal ještě v době, kdy jeho přičetnost nebyla ničím ovlivněna. Důsledkem popsánoho jednání je trestní odpovědnost v totožném rozsahu jako za úmyslný trestný čin, který pachatel dokončil.⁵⁵ K těmto činům dochází zpravidla u psychopatických, agresivních a asociálních osobností, u nichž má alkohol pouze potencující význam.⁵⁶

Druhou formou jednání *actio libera in causa* je forma kulpózní. Pachatel určitého trestného činu spáchá tento čin z nedbalosti, avšak tato nedbalost je podmíněna jednáním, kterým se tento pachatel uvedl úmyslně / nedbalostně do stavu nepřičetnosti. V praxi se jedná o případy, kdy osoba před řízením motorového vozidla požila alkohol a poté způsobila dopravní nehodu, při které byl usmrcen druhý řidič motorového vozidla. Uvedením se do stavu nepřičetnosti tato osoba svou nedbalostí způsobila trestný čin usmrcení z nedbalosti dle ust. § 143 odst. 1 trestního zákoníku. Zároveň také v tomto případě je pachatel plně trestně odpovědný za spáchání trestného činu z nedbalosti.⁵⁷

Oba shora uvedené příklady se zároveň posuzují v souvislosti s trestným činem *opilství*, konkrétně s ust. § 360 odst. 2 trestního zákoníku, a to z důvodu, že se pachatel uvedl aplikací návykové látky do stavu nepřičetnosti s úmyslem spáchat trestný čin nebo že se uvedením do stavu nepřičetnosti dopustil spáchání takového trestného činu z nedbalosti.

---

⁵⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1052 s. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 165 – 169.

⁵⁶ ŠTUDENT, V. *Soudní psychiatrie a trestní právo*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 101 s. ISBN 80-7066-059-7. s. 89.

⁵⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1052 s. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 165 – 169.

2. 4. 2 Trestný čin opilství

Jiná situace nastává v případě, kdy se pachatel uvede do stavu nepřičetnosti užitím návykové látky, ovšem až v tomto stavu spáchá čin jinak trestný. Na tuto situaci trestní zákoník reaguje ust. § 360 odst. 1, ve kterém je stanoveno, že ten, „kdo se požitím/ aplikací návykové látky uvede, i z nedbalosti do stavu nepřičetnosti a dopustí se v tomto stavu činu jinak trestného, bude potrestán odnětím svobody v trvání tří (3) až deseti (10) let“ (popř. mírnějším trestem v případě spáchání činu jinak trestného, na který zákon stanoví nižší hranici trestní sazby). V tomto případě je pachatel trestně odpovědný pouze za uvedení se do stavu nepřičetnosti požitím nebo aplikací návykové látky, nikoliv za spáchání trestného činu, který se v takovém případě označuje jako čin jinak trestný, příp. kvazidelikt.

Trestný čin opilství je příkladem tzv. zaviněné nepřičetnosti. Samotná skutková podstata trestného činu opilství se naplní, pokud se pachatel požitím (aplikací) návykové látky přivede i z nedbalosti do stavu nepřičetnosti a v tomto stavu se dopustí činu jinak trestného. Ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem v tomto případě nepramení pouze z uvedení se do stavu nepřičetnosti požitím návykové látky. Trestní odpovědnost vzniká až poté, co je v tomto stavu spáchán čin jinak trestný. Samotné uvedení do stavu nepřičetnosti aplikací návykové látky není důvodem k tomu, aby se dalo hovořit o naplnění skutkové podstaty trestného činu opilství. U trestného činu opilství platí, že je trestné až sekundární jednání, které je následkem jednání prvního – aplikace návykové látky, a které má za normálních podmínek znaky skutkové podstaty některého z trestných činů uvedených v trestním zákoně. Nicméně trestní odpovědnost vzniká pouze za uvedení se do tohoto stavu.⁵⁸

2. 4. 2. 1 Patologická opilost a komplikovaná opilost

U všech trestných činů, příp. činů jinak trestných, které byly spáchány pod vlivem návykové látky, je nezbytné zkoumat, zda psychický stav pachatele, který si aplikací návykové látky přivodil stav nepřičetnosti, nebyl v době před spácháním tohoto činu v nepřičetnosti podmíněn ještě jinými psychickými podněty a impulzy ve vztahu ke spáchanému činu.

---

⁵⁸ CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ M. *Nepřičetný pachatel: (aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti: srovnávací studie)*. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, s. 40 – 41.

Patologická opilost je pojmenování pro situaci, kdy se po požití malého množství alkoholu duševně nemocným pachatelem dostaví zvláštní stav, který je provázen různými halucinacemi a mráкотou. Komplikovaná opilost je popisována jako mezistupeň mezi prostou opilostí a patologickou opilostí. V případě komplikované opilosti pachatel prožívá postupně prostou opilost, která se po tzv. útlumové fázi dostává znovu do fáze vzrušení, kdy pachatel vlivem těchto výkyvů reaguje nepřiměřeně na podněty, které jsou mu předkládány. V důsledku stavu komplikované opilosti pachatel není schopen sebekontroly v míře, které neodpovídá pouhá prostá opilost. Ve většině případů je stav komplikované opilosti podpořen různými doprovodnými dispozicemi (např. poruchami osobnosti apod.).

V případě, že je pod vlivem patologické nebo komplikované opilosti spáchán trestný čin, není trestní odpovědnost pachatele tohoto činu vyloučena, pokud si pachatel tuto nepřičetnost požitím alkoholu přivodil sám a měl nebo mohl si být vědom skutečnosti, že při jeho současném zdravotním stavu může požití být minimálního množství alkoholu zapříčinit vyvolání popsanych stavů. V úvahu zde přichází užití *actio libera in causa* nebo trestný čin opilství dle ust. § 360 TZ. Pokud ovšem není jednání pachatele zaviněné, přichází na řadu ust. § 26 trestního zákoníku o nepřičetnosti pachatele a s tím spojené důsledky vyloučení trestní odpovědnosti.⁵⁹

---

⁵⁹ ŠTUDENT, V. *Soudní psychiatrie a trestní právo*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 101 s. ISBN 80-7066-059-7. s. 88 – 94.

2. 5 Problematika přičetnosti u mladistvého pachatele

Příslušná ustanovení trestního zákoníku, která zahrnují problematiku duševní poruchy a přičetnosti, včetně stanovení trestní neodpovědnosti lze aplikovat také na mladistvé pachatele, tj. takové pachatele, kteří v době spáchání provinění dovršili patnáctý rok věku a nepřekročili osmnáctý rok věku⁶⁰. Nicméně dále je třeba pro stanovení trestní odpovědnosti mladistvého zohlednit také míru ukončení jeho psychosomatického a sociálního vývoje.

ZSVM v ust. § 5 hovoří o trestní odpovědnosti závislé na mravní a rozumové vyspělosti mladistvého pachatele. Totiž mladistvý, který v době spáchání činu (resp. provinění dle dikce ZSVM) nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný. ZSVM tímto ustanovením zakotvil tzv. podmíněnou nebo relativní přičetnost s důsledkem neodpovědnosti mladistvého za spáchaný protiprávní čin.

Rozumová a mravní vyspělost tvoří dvě podstatné složky, které se navzájem doplňují. Prvek mravního vývoje je charakterizován jako dlouhodobý proces, během kterého dochází k rozvoji osobnosti člověka, který si postupně osvojuje elementární, společností utvářené normy chování a automaticky je začíná začleňovat do svých osobních a morálních kvalit. Vývoj rozumové složky v sobě zahrnuje individuální nabývání schopností pojmového myšlení, přičemž stupeň takového vývoje je určován dosaženou úrovní tohoto myšlení.⁶¹ Obě dvě složky je v rámci stanovení trestní odpovědnosti, resp. přičetnosti mladistvého pachatele nutné posuzovat ve vzájemném vztahu, ale také ve vztahu ke konkrétnímu jedinci a obvyklému duševnímu vývoji člověka mezi 15. – 18. rokem života.⁶²

Současně ZSVM kategorizuje mladistvé do několika skupin dle věku. Zákonodárce vychází zejména z dosaženého stupně tělesného a duševního vývoje, což má zásadní vliv na způsob, do jaké míry je jednice schopen posoudit význam a důsledky svého jednání (i protiprávního). Rozdíly mezi vnímáním různých situací a podnětů dítětem, potažmo mladistvým a dospělým jedincem prostupují napříč

---

⁶⁰ Ust. § 2 odst. 1 písm. c) zákona č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

⁶¹ ŠÁMAL P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony, s. 36 - 50. ISBN 978-80-7400-350-9. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

⁶² Tamtéž.

celým ZSVM a jsou jedním z hlavních důvodů, proč tento zákon stojí jako lex specialis vedle obecného trestního zákoníku. Zákonodárce rozdělil z hlediska dosaženého stupně mravní a rozumové vyspělosti děti (mladistvé) do těchto skupin⁶³:

a) Trestně neodpovědní, tj. jedinci, kteří z hlediska dosaženého stupně vývoje osobnosti zcela postrádají rozpoznávací a ovládací schopnost. Do této kategorie patří jedinec – dítě, který v době spáchání provinění nedovršil 15 let věku. Trestní odpovědnost je v tomto případě zcela vyloučená.

b) Relativní (podmíněná) trestní odpovědnost. Tzn., že trestní odpovědnost jedince je vázána na podmínku dosažení určitého stupně mravního a rozumového vývoje. Jde o výše popsanou podmíněnou přičetnost. Zpravidla se předpokládá, že existuje soulad mezi postupným dozráváním osobnosti a osvojováním si základních společenských norem, avšak je brán zřetel i na dosažený věk jedince. Tyto skutečnosti nebrání, aby takový jedinec byl za své protiprávní jednání trestně odpovědný, avšak za toto jednání náleží obecně mírnější trest s ohledem na věk pachatele. V případě důvodných pochybností u konkrétního mladistvého jedince, že je zde dána překážka v podobě nedostatečné mravní a rozumové vyspělosti, která vede k omezení schopnosti rozpoznat protiprávnost svého činu nebo své jednání ovládat, je zde dána trestní neodpovědnost obdobně jako u dětí do 15 let věku.

c) Plná trestní odpovědnost nastává okamžikem dosažení 18 let věku jedince. Jedinou přípustnou odchylkou od obecné úpravy trestního zákoníku je v tomto případě modifikace některých ustanovení souvisejících s druhem a výměrou trestní sankce, a to s ohledem na věk blízký věku mladistvému, což je dle obecných pravidel hranice 21 let věku.⁶⁴

Také zde platí, že přičetností se rozumí právní způsobilost být subjektem trestného činu, v případě mladistvých pachatelů být subjektem provinění. Podmínkou pro to, aby byl mladistvý pachatel uznán přičetným a trestně odpovědným, je skutečnost, že plně chápe protiprávnost svého jednání a dovede si na základě toho dovodit důsledky, které mu z takového jednání vyplývají. I v tomto případě tedy platí předpoklad způsobilosti rozpoznávací, tj. mladistvý pachatel

---

⁶³ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

⁶⁴ Tamtéž.

vnímá protiprávnost toho, co činí. Způsobilost určovací či ovládací znamená, že mladistvý pachatel je na základě osvojených vlastností a dovedností schopen ovládat své jednání ve smyslu zapuzení pohnutek, které by ho k takovému protiprávnímu jednání vedly. Příčetnost a následná trestní odpovědnost mladistvého je tedy podmíněna těmito schopnostmi.⁶⁵

Naopak trestně neodpovědným je ten mladistvý jedinec, u kterého alespoň jedna z těchto složek v důsledku nedostatečné mravní a rozumové vyspělosti absentuje. Obecně dle ZSVM je trestní neodpovědnost mladistvého navázána na nízkou úroveň rozumové a mravní vyspělosti. Ovšem v této souvislosti je nutné odkázat také na ust. § 26 TZ, které se použije v případech, kdy se u mladistvého pachatele vyskytne nedostatek rozpoznávací či ovládací schopností v důsledku duševní poruchy. V takovém případě se užije ustanovení o nepřičetnosti (zmenšené přičetnosti) dané trestním zákoníkem z pohledu *lex generalis*.⁶⁶

---

⁶⁵ Ust. § 5 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

⁶⁶ Tamtéž.

3. Zmenšená přičetnost

Pojem zmenšené přičetnosti není v trestním právu tak historicky zakořeněn jako je tomu u institutu nepřičetnosti. Zmenšená přičetnost je termín, který trestní právo začalo využívat až někdy v průběhu 18. století.⁶⁷ Od této doby se mezi odbornou veřejností vedly a vedou diskuze na téma uplatnění zmenšené přičetnosti a její vliv na trestní odpovědnost pachatele za spáchaný čin. Mezi odpůrce aplikace zmenšené přičetnosti patřil J. Prušák, který ve svém díle „*O přičetnosti osob mladistvých*“ zcela odmítá jakoukoliv oprávněnost užívání tohoto pojmu. Svůj názor podporuje tvrzením, že člověk je běžně, důsledkem přirozeného a obvyklého duševního vývoje přičetný, tzn. duševně zdravý a vyspělý. Zmenšeně přičetný jedinec tuto charakteristiku nespĺňuje. Výsledkem dle Prušáka je, že takový člověk je tedy nepřičetný. Neexistuje žádný mezistupeň mezi přičetností a nepřičetností.⁶⁸ Obdobný názor zastával také další z trestněprávních teoretiků J. Kallab, který popíral existenci zmenšené přičetnosti, a to z toho důvodu, že v případě posuzování otázky zmenšené přičetnosti se v podstatě vůbec neposuzuje přičetnost, ale trestnost, tj. jakou trestní sankci (v podání J. Kallaba *trestní opatření*) užít v situaci, kdy pachatel vykazuje znaky nějaké nepravdelnosti duševního zdraví a není u něj dána možnost podrobit se klasickému potrestání jako v případě osob přičetných.⁶⁹

Naopak A. Ráliš se vyjádřil o zmenšené přičetnosti jako o institutu, který je určitým stupněm mezi plnou přičetností a nepřičetností, a to s ohledem na srovnání termínů přičetnosti a přičitatelnosti, které nelze zaměňovat. Dle názoru A. Ráliše, je s otázkou přičitatelnosti spojen vznik trestněprávní odpovědnosti a trestnosti činu vůbec. Kdežto stupeň zmenšené přičetnosti zakládá spravedlivější zacházení s těmi, kteří sice nespĺňují požadavek nepřičetnosti, avšak s ohledem na jejich duševní stav nelze užít stejného přístupu jako k *normálním zločincům*. A. Ráliš ve svém díle odkazuje na pojem sebevlády (v dnešním pojetí schopnost ovládací, potažmo rozpoznávací), kdy v případě plné sebevlády při páchání trestné činnosti následuje

---

⁶⁷ SOLNAŘ, V. a kol. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003. 455 s. ISBN 80-86199-74-6. s. 238.

⁶⁸ PRUŠÁK, J. *O přičetnosti osob mladistvých a jich potrestání dle práva francouzského, německého a rakouského* / napsal Josef Prušák - V Praze: J. Otto, 1899, s. 122.

⁶⁹ SOLNAŘ, V. a kol. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003. 455 s. ISBN 80-86199-74-6. s. 239.

plný trest, v případě nulové sebevlády v dané situaci následuje nulový trest, logicky v případě zmenšené sebevlády následuje zmenšený trest.⁷⁰

Tento názor A. Ráliš váží i s názory ostatních autorů, kteří se v takovém případě vyslovují pro tresty přiměřené povaze pachatelů zmenšeně příčetných. V souvislosti s tímto stavem duševního zdraví se užívaly např. dnes známá a využívaná zabezpečující opatření, v té době aplikována v ústavech pro „choré vězně“. Dále se ve svém díle vyjadřuje k polehčujícím okolnostem spáchání trestného činu ve stavu zmenšené příčetnosti. Z jeho pohledu jsou polehčující okolnosti sice pojmem souvisejícím se zmenšenou příčetností, nicméně nelze jimi tento institut nahradit, jak tvrdili někteří výše uvedení autoři. Klasifikace určité odchylky od duševního zdraví jako polehčující okolnosti má sice svůj význam při ukládání trestů, ovšem nepokrývá např. požadavky na individuální zacházení se zmenšeně příčetným pachatelem. Výsledkem je, že materií zmenšené příčetnosti není mírnější potrestání, ale právě odlišné zacházení s takto stíženou osobou.⁷¹ Obdobný přístup lze vysledovat v současné trestněprávní úpravě, kdy spáchání činu ve stavu zmenšené příčetnosti automaticky nezakládá absenci trestní odpovědnosti, ale existují v tomto případě určité obligatorní / fakultativní důsledky související s odpovědností za takto spáchaný čin. Toto je dle mého názoru hlavní důvod zakotvení institutu zmenšené příčetnosti do české trestněprávní úpravy, tzn., že posuzování určitého mezistupně mezi příčetností a absolutní nepřičetností pachatele má své opodstatnění, a to zejména z pohledu ukládání trestních sankcí a odlišného způsobu zacházení s tímto pachatelem.

---

⁷⁰ RÁLIŠ, A. *Studie o příčetnosti*. V Bratislavě: Právnická fakulta university Komenského, 1931. Knihovna právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, s. 57 – 65.

⁷¹ Tamtéž.

3. 1 Zmenšená přičetnost v platné právní úpravě

Legální definice zmenšené přičetnosti je stejně jako definice nepřičetnosti obsažena v trestním zákoníku, konkrétně v ust. § 27 TZ. Zmenšenou přičetností se rozumí stav, kdy jedinec má vlivem duševní poruchy, která je zde v době spáchání činu, podstatně sníženou schopnost rozpoznat protiprávnost tohoto činu nebo ovládat své jednání. Přičemž ovlivněny mohou být obě schopnosti současně anebo postačí, že je touto duševní poruchou v době spáchání činu ovlivněna alespoň jedna z nich.

K vyslovení zmenšené přičetnosti u konkrétní osoby dochází v případě, kdy v důsledku duševní poruchy přítomné v době spáchání činu, dochází k oslabení schopností pachatele rozpoznat protiprávnost jednání nebo své jednání ovládat. V případě, že by u pachatele vlivem této duševní poruchy došlo k vymizení byť jen jedné z těchto dvou požadovaných schopností, muselo by takové jednání být klasifikováno jako jednání v nepřičetnosti, popř. jako jednání *actio libera in causa* nebo trestný čin opilství dle ust. § 360 odst. 1 TZ (viz kap. 2. 4. 1) v důsledku aplikace návykové látky. Vzhledem k tomu lze říci, že zmenšená přičetnost je určitá specialita k obecnější nepřičetnosti. Obsahově využívá zmenšená přičetnost stejných kritérií jako nepřičetnost, rozdílně je hodnocena pouze intenzita vlivu duševní poruchy v době spáchání činu.

Základem zmenšené přičetnosti je taktéž duševní porucha (ve světle ust. § 123 trestního zákoníku), která je zde v době spáchání činu. I v tomto případě je termín duševní poruchy uchopen komplexně, aby vyhovoval potřebám trestního práva – taktéž se jedná o určité odchýlení od běžného stavu duševního zdraví a rovnováhy, které je výsledkem působení specifických genetických a psychosociálních vlivů.⁷² Formulace „*podstatně snížená schopnost*“ obsahově pokrývá situaci, kdy je v době spáchání činu jedinec sice přičetný, ale vlivem působení duševní poruchy je tato přičetnost pouze částečná, a to s ohledem na schopnost takto stíženého jedince určit, že jedná protiprávně nebo schopnost ovládnout své jednání. Rozpoznávací nebo ovládací složka tedy není zcela vymizelá, ale vlivem působení duševní poruchy pouze snížena.

---

⁷² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5., s. 378 – 382. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Okolnosti spáchání činu zmenšeně přičetnou osobou automaticky nezakládají vyloučení trestní odpovědnosti takové osoby. Důsledkem spáchání činu je odpovědnost pachatele, avšak následuje uplatnění specifického postupu při stanovení důsledků trestní odpovědnosti za spáchaný čin ve stavu zmenšené přičetnosti. Otázka zmenšené přičetnosti je taktéž otázkou právní. Její posuzování stejně jako posuzování stavu nepřičetnosti náleží orgánům činným v trestním řízení a to pouze individuálně vzhledem k povaze konkrétního spáchaného trestného činu.⁷³

V situaci, kdy dojde ke spáchání činu zmenšeně přičetným jedincem, nastává zvláštní důsledek v podobě odlišného přístupu ke stanovení druhu a výměry trestu. Zmíněná modifikace má legální oporu v ust. § 40 trestního zákoníku. Odst. 1 tohoto ustanovení svým způsobem provádí ust. § 27 TZ. V případě, že pachatel byl shledán zmenšeně přičetným, (ovšem základní podmínkou je, že si toto nepřivodil sám, a to ani z nedbalosti vlivem návykové látky) může dojít k situaci, kdy soud při shledání viny upraví druh trestu a jeho výměru ve světle okolnosti zmenšené přičetnosti pachatele v době spáchání činu. Nelze ovšem bezprostředně říci, že by obligatorním důsledkem shledání zmenšené přičetnosti, ke které je nutné přihlídnout, byla nižší závažnost spáchaného činu a uložení mírnější trestní sankce. Zmenšená přičetnost je pouze okolností, která může za určitých podmínek způsobit mírnější potrestání vzhledem ke zdravotnímu stavu pachatele, není ale zákonem stanovená jako okolnost polehčující ke které soud bezprostředně přihlíží.⁷⁴

---

⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 7. 6. 1978, sp. zn. 11 Tz 21/78. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

⁷⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5., s. 378 – 382. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

4. Proces posuzování duševního stavu pachatele v trestním řízení

Jak jsem zmínila v kap. 1. 1. 3., přičetnost pachatele se presumuje. Ne každé protiprávní jednání, kterého se pachatel dopustí a které má znaky skutkové podstaty některého trestného činu, je potřeba zkoumat z hlediska přičetnosti pachatele. K případnému zkoumání a posuzování duševního stavu pachatele dochází až v situaci, kdy z dosavadního prověřování a vyšetřování vyplynula důvodná pochybnost o pachatelově duševním zdraví. V případě, že okolnosti daného případu nasvědčují, že by pachatel mohl trpět duševní poruchou, která zde mohla být či byla v době spáchání činu a mohla by podstatně snížit nebo úplně vyloučit pachatelovy schopnosti rozpoznávací nebo ovládací, je žádoucí, aby v takovém případě byly provedeny všechny nezbytné úkony k ověření či vyloučení této hypotézy. Jedním z možných impulsů, které směřují k pochybnosti, zda pachatel trpěl či trpí duševní poruchou, je laický podnět soudu, který na základě své samostatné úvahy plynoucí z dosavadního výsledku vyšetřování dospěl k závěru, že je v daném případě nutné během řízení zkoumat také duševní stav pachatele jako podstatnou okolnost spáchání činu.⁷⁵

Vyřčení nepřičetnosti (případně zmenšené přičetnosti) je tedy důsledkem procesu dokazování v trestním řízení. Hlavní princip, který je stále uplatňován, shrnul Nejvyšší soud České socialistické republiky ve svém rozhodnutí ze dne 7. 6. 1978: „*Otázka nepřičetnosti je otázkou právní, její posouzení náleží orgánům činným v trestním řízení na základě skutečností vyplývajících z provedených důkazů. Povaha této otázky vyžaduje, aby její posouzení bylo založeno na odborných znalostech z oboru psychiatrie. Znalecký posudek z tohoto oboru je však jen jedním z podkladů pro vytvoření soudcovského přesvědčení o otázce přičetnosti a musí být hodnocen v souvislosti se se všemi ostatními zjištěnými skutečnostmi z tohoto hlediska relevantními.*“⁷⁶ Vzhledem k náročnosti definovat pojem duševní porucha tak, aby bylo možné pod tento pojem podřadit co nejširší možnou škálu odchylek od běžného duševního zdraví jedince, je taktéž naprosto nezbytné, aby se touto otázkou zabývala osoba s potřebnými znalostmi. V oblasti trestního práva tuto problematiku řeší zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen „*TR*“ nebo „*trestní řád*“). Dle ust. § 105 odst. 1 a ust. § 116 se v rámci trestního

---

⁷⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5., s. 312. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 7. 6. 1978, sp. zn. 11 Tz 21/78. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

řízení, v případech potřeby zjištění duševního stavu pachatele přibírá zásadně znalec z oboru zdravotnictví – psychiatrie.⁷⁷

Na závěr stručného úvodu do této kapitoly je rovněž třeba říci, že se soud neřeší, zda je pachatel příčetný nebo nepříčetný pouze jako samostatnou otázku, ale vždy tak postupuje individuálně, v souvislosti s konkrétními okolnostmi daného případu.⁷⁸

4. 1 Objasnění otázky příčetnosti pachatele – znalecká činnost

Jak jsem uvedla výše, přibrání znalce v rámci trestního řízení je nezbytné, pokud je třeba zodpovědět otázky nebo objasnit skutečnosti, které mají trestněprávně relevantní význam pro průběh řízení a vyžadují pro svou složitost odborné znalosti k nalezení odpovědi. Potřebu a význam odborného objasnění určitých skutečností pro trestní řízení posoudí vždy v konkrétním případě orgán činný v trestním řízení. Složitostí se myslí náročnost zkoumání a odborného posouzení určité skutečnosti nebo otázky, která náleží v daném případě pouze osobě disponující odbornými znalostmi v dané oblasti. Novelou trestního řádu č. 265/2001 Sb. došlo k úpravě institutu přibrání znalce tak, že znalecký posudek se vyžádá teprve tehdy, pokud v souvislosti s náročností posuzované otázky vyjde najevo, že musí být přibrán znalec. Tento postup přibrání znalce se obligatorně uplatní také v případě vyšetření duševního stavu jedince v průběhu trestního řízení.⁷⁹

Trestní řád stanoví, že k vyšetření duševního stavu obviněného se přibere vždy znalec z oboru psychiatrie. Znalce je možné přibrat v jakémkoliv stadiu trestního řízení – před zahájením trestního stíhání i v řízení vykonávacím. V přípravném řízení přibírá znalce orgán činný v trestním řízení, pro kterého je znalecký posudek nezbytným podkladem pro další rozhodnutí. Zde jde tedy o policejní orgán nebo o státního zástupce. V řízení před soudem přibírá znalec předseda senátu (příp. samosoudce dle ust. § 314b odst. 4 trestního řádu).⁸⁰ Nicméně posudky, které znalec zpracoval před zahájením trestního stíhání (ust. §

---

⁷⁷ Ust. § 105 odst. 1 a ust. § 116 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

⁷⁸ CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ M. *Nepříčetný pachatel: (aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepříčetnosti: srovnávací studie)*. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, s. 8 – 9.

⁷⁹ Ust. § 116 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

⁸⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5., s. 1566 – 1586. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

160 odst. 1 TR) nelze v trestném řízení dle pravidel užít jako důkaz. Tuto vadu je možné následně zhojit tím, že se po vydání usnesení o zahájení trestního stíhání znalec znovu osloví, zda jeho závěry z předchozího posuzování trvají nadále i po sdělení obvinění. Obdobně toto platí také pro případy, kdy je rozšířeno obvinění po zpracování posudku.⁸¹ Nabízí se otázka, proč se tedy znalec nepřibírá až po sdělení obvinění. Odpověď je jednoduchá – již ve chvíli sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení může být potřeba odborného vyjádření k posouzení složitých okolností daného případu. Např. vypracování profilu neznámého pachatele nebo posouzení pochybení ve zdravotní péči a sdělení obvinění konkrétní osobě. Naopak ke konci řízení, ve fázi vykonávacího řízení znalec zpravidla posuzuje, zda je odsouzený schopen chápat smysl uloženého trestu a příp. podrobit se výkonu trestu odnětí svobody.⁸²

V případech zjišťování nepřičetnosti (zmenšené přičetnosti) zpravidla postačí příbrání znalce jednoho. Výjimku tvoří případy, kdy zákon požaduje, aby byli příbráni znalci dva. V souvislosti se zaměřením této diplomové práce jde o ty případy, ve kterých se posuzuje duševní stav mladistvého. Zde je nutné stanovit jak znalce z oboru zdravotnictví, odvětví specializované dětské psychiatrie, tak znalce z odvětví psychiatrie nebo pedagogiky se specializací na dětskou psychologii.⁸³ Toto v případě dospělého neplatí. Již zmíněnou novelou trestního řádu z roku 2001 došlo mimo jiné k odstranění této obligatorní povinnosti příbrání dvou znalců k posouzení duševního stavu obviněného, který není mladistvým. Od účinnosti novely již v těchto případech postačí příbrání jednoho znalce. Specifikem je objasňování obzvláště náročné otázky, která odůvodňuje i v případech dospělého obviněného příbrání dvou znalců. Jde například o ty případy, ve kterých se vyskytuje násilná trestná činnost se sexuálními prvky. Zde je třeba k vyšetření duševního stavu obviněného přibrat jednak znalce z oboru lékařství – psychologie a jednak odborníka z odvětví sexuologie, pokud příbráný znalec nemá odborné znalosti z obou odvětví.⁸⁴

---

⁸¹ ŠVARC, J. *Posuzování duševního stavu v trestním řízení*. Český a slovenský Psychiatr, 2011, č. 107 (4), s. 222. Dostupné z: <http://www.cspychiatr.cz>

⁸² Tamtéž, s. 223.

⁸³ Ust. § 58 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

⁸⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5., s. 1566 – 1586. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

4. 1. 1 Osoba znalce

Znalec je osobou, která má na základě vzdělání, praktických zkušeností a dalších okolností schopnost svými odbornými znalostmi podat přesný a ucelený závěr o určitých skutečnostech, jejichž objasnění je pro trestní řízení nezbytné. Znalec není procesní stranou ani orgánem činným v trestním řízení. Stojí vně trestního řízení.⁸⁵ Znalcem zároveň nemůže být kdokoliv⁸⁶. Primárním požadavkem, který musí každý znalec splňovat, je zapsání do seznamu znalců a tlumočnicků, který vedou krajské soudy, v jejichž obvodu má znalec místo trvalého pobytu (příp. sídlo atp.). Výjimečně může být stanoven také znalec nezapsaný, který má odborné předpoklady k podání posudku a existují určité překážky pro standardní postup (např. není pro některý obor znalec do seznamu zapsán).⁸⁷ Práva a povinnosti znalce upravuje mimo trestní řád také zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících. Znalec se přibírá *opatřením* příslušného orgánu činného v trestním řízení. O přibrání se vyrozumí obviněný, příp. podezřelý ve zkráceném přípravném řízení, v řízení před soudem též státní zástupce. Další osoby se vyrozumívají jen ve zvláštních případech, pokud to odůvodňuje např. zvláštní povinnost této osoby něco konat nebo strpět v souvislosti s podáním znaleckého posudku.⁸⁸ Znalec je zejména povinen se na předvolání dostavit, musí být poučen o významu znaleckého posudku a zpracovat dle zpřístupněných podkladů zpravidla písemně, znalecký posudek.⁸⁹

4. 1. 2 Znalecký posudek

Účelem znaleckého posudku dle ust. § 105 TŘ je podání ucelených závěrů potřebných pro objasnění důležitých skutečností a zodpovězení podstatných otázek relevantních pro dané trestní řízení.⁹⁰ Znalecký posudek je důkazním prostředkem, který nemá žádné zvláštní postavení oproti ostatním důkazům. Jeho hodnocení probíhá samostatně i v souhrnu s ostatními důkazními prostředky, které byly shromážděny během trestního řízení. Znalecký posudek taktéž není výpovědí svědka. Výpověď svědka se týká věmů, které určitá osoba získala mimo trestní řízení a bez souvislosti s ním. Kdežto znalecký posudek podává ucelený obraz o skutečnostech, se kterými se osoba znalce seznámila během trestního řízení, a to za

---

⁸⁵ Ust. § 12 odst. 1 a odst. 6 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

⁸⁶ Funkční příslušnost mají především znalci a znalecké ústavy.

⁸⁷ Ust. §24 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících.

⁸⁸ Ust. § 105 – ust. § 107 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

⁸⁹ Ust. § 106 a § 107 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

⁹⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 7. 5. 1965, sp. zn. 10 Tz 29/65, č. 56/1965 sb. rozh. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

podmínek ust. § 107 trestního řádu, zejména nahlížením do spisového materiálu, přítomností při provádění úkonů trestního řízení. V případě, že dojde ke kolizi mezi svědkem a znalcem, kde osoba svědka by zároveň mohla být přibrána jako znalec, je nutné přibrat jako znalce jinou osobu.⁹¹

V souvislosti se zaměřením diplomové práce je vhodné stručně rozlišit psychiatrický a psychologický znalecký posudek. Rozdíl je především v otázkách, které jsou předmětem řešení u toho kterého posudku. Zatímco otázky, které řeší psychiatr, se týkají hlavně psychopatologické stránky pachatele, psychologický posudek zabírá oblast psychologie pachatele, a to z hlediska jeho motivace, subjektivních podmínek a příčin určitého jednání pachatele, podmínek, které mají vliv na jeho začlenění zpět do společnosti apod. Psychologické posudky se uplatní zejména tam, kde je důležité objasnit některé rysy osobnosti pachatele či jeho vztah k podrobení se některému výchovnému programu. Nicméně k vyslovení nepřičetnosti nebo zmenšené přičetnosti jsou kompetentní výlučně psychiatři. Jedině ti mohou na základě svých odborných znalostí konstatovat, zda osoba v době spáchání činu trpěla duševní poruchou, která měla v jejím důsledku vliv na schopnost rozpoznávací nebo ovládací, příp. na obě zmíněné.⁹² Ovšem u pachatelů, kterým hrozí výjimečný trest, je nutné opatřit posudek, který zpracovávali ve dvojici jak znalec psychiatr, tak znalec psycholog. Činí se tak z toho důvodu, aby bylo možné posoudit otázku uložení doživotního trestu v souvislosti s možnou resocializací pachatele, což zodpovídá právě znalec – psycholog.⁹³

Psychiatrický znalecký posudek se skládá z několika částí – úvod, výpis ze spisu, vlastní vyšetření a závěr. Obsahem jsou odpovědi na otázky, které zadala osoba požadující vypracování znaleckého posudku. Úvod posudku obsahuje obecné náležitosti jako adresu zadavatele, spisovou značku, název posudku (pro účely posouzení duševního stavu pachatele je to „*Znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie*“) a údaje o znalci, který byl vypracováním posudku pověřen. Výpisem ze spisu se rozumí ucelený přehled podstatných skutečností, které znalec získal studiem spisového materiálu o trestním řízení proti

---

⁹¹ ŠÁMAL, P a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5., s. 1566 – 1586. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

⁹² Zpráva Trestního kolegia Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 16. 6. 1976, č. j. Tpjf 30/76, č. 41/1976 sb. rozh. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

⁹³ ŠVARC, J. *Posuzování duševního stavu v trestním řízení*. Český a slovenský Psychiatr, 2011, č. 107 (4), s. 220 - 223. Dostupné z: <http://www.cspsychiatr.cz>

obviněnému. Znalec zde nezkoumá význam a podstatu důkazního materiálu, pouze na jeho základě hodnotí možný stav pachatele. Do této sekce zpravidla náleží také výpis ze zdravotnické dokumentace. Znalec zde má zákonnou výjimku pro nahlížení do tohoto spisu v rámci objasňování zadaných otázek.

Další kapitolou psychiatrického znaleckého posudku je vlastní vyšetření. To odpovídá samostatnému podrobnému klinickému vyšetření přizvaným odborníkem. V této části je také prostor pro zmapování základních okolností spáchání činu. Znalec v této části popíše verzi spáchání činu posuzovanou osobou, kterou poté porovná s výpovědí uvedenou ve vyšetřovacím spise. Nicméně znalec zde nemá pozici vyšetřovatele, k uvedeným informacím zachovává nezúčastněný postoj. Dále znalec hodnotí osobní anamnézu pachatele, rodinné zázemí, pověst v místě bydliště a další podstatné skutečnosti, které jsou nutné pro vyvození určitého závěru. Toto je podstatou tzv. klinického psychiatrického vyšetření, jehož cílem je získání anamnestických dat. Závěrem je tzv. psychopatologický nálezn, ve kterém znalec shrne výsledek svého pozorování. Jsou zde popsány všechny nápadné chorobné projevy, které odborníka vedly k diagnostickému závěru. Souhrnem je rozbor nejpodstatnějších skutečností, které poskytují odpovědi na položené otázky. Nemusí být výslovně stanoveno, že určitá osoba trpí duševní poruchou, která jej ovlivnila při páchaní činu. Znalci je dán prostor, aby mohl uvést i pouhé podezření na duševní poruchu pachatele bez jednoznačného závěru. V takovém případě se uplatí zásada *in dubio pro reo*. Podmínkou je, že kladené otázky musí být formulovány takovým způsobem, aby na ně znalec mohl odpovědět oznamovacími větami. Nicméně ani zde není kompetentní k tomu, aby rozhodoval o způsobu provedení trestného činu.

Na závěr znalec (popř. znalci) znalecký posudek podepíší, datují, označí ho svou pečeti a znaleckou doložkou.⁹⁴ Výsledkem je tedy objektivní psychiatrický nálezn, ve kterém jsou přesně, srozumitelně a určitě popsány psychopatologické příznaky posuzované osoby, které znalec během vlastního vyšetřování odhalil. Pokud je to nezbytné, lze tento posudek dále rozšířit o další odborná vyšetření psychologická, sexuologická atp.⁹⁵

---

⁹⁴ PAVLOVSKÝ, P. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). 232 s. ISBN 978-80-247-4332-5. s. 22 – 30.

⁹⁵ Tamtéž.

4. 1. 2. 1 Formulace otázek

Dle dikce ust. § 105 odst. 1 TŘ přibírá znalece ten OČTŘ, který považuje znalecký posudek nezbytný pro rozhodnutí. Během procesu, který má vést k vydání takového rozhodnutí, tedy vyvstaly určité otázky, které je potřeba vyřešit ještě před samotným rozhodnutím. Formulace takových otázek směřujících na znalce v oboru, je tedy nepochybně nejdůležitějším krokem ke správnému posouzení dané věci v rámci znaleckého posudku. MUDr. Jiří Švarc shrnul formulaci obvyklých otázek při posuzování přičetnosti pachatele v rámci trestního řízení takto:

- Zda obviněný (obžalovaný) trpěl nebo trpí duševní poruchou, jaká je tato duševní porucha.
- Zda je obviněný schopen chápat smysl trestního řízení.
- Jestli duševní porucha ovlivnila pachatelovy schopnosti ovládací nebo rozpoznávací při páchání činu (a do jaké míry).
- Zda je pobyt této osoby na svobodě nebezpečný⁹⁶.
- Zda znalec navrhuje uložení některého z ochranných opatření.
- Popř. uvedení dalších skutečností, které vyplynou ze znaleckého zkoumání a mohou být pro trestní řízení významné.⁹⁷

Jako zajímavou otevřenou otázku hodnotí Švarc znění: „*Jak znalec hodnotí projevy popsané ve spisovém materiálu z hlediska psychiatrického (sexuologického, psychologického)?* Dle jeho vyjádření se tímto OČTŘ snaží jistým způsobem obházet zákonný zákaz hodnocení důkazů znalcem.⁹⁸

Nicméně shora uvedený příklad otázek není kazuistický. V důsledku toho, že znalecké posudky se vztahují vždy ke konkrétnímu případu⁹⁹, nelze generálně shrnout znění kladených otázek při posuzování přičetnosti pachatele.

---

⁹⁶ srov. ust. § 116 odst. 3 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním: „*Shledá-li znalec u obviněného příznaky nasvědčující jeho nepřičetnosti nebo zmenšené přičetnosti, vysloví se zároveň o tom, zda je jeho pobyt na svobodě nebezpečný.*“

⁹⁷ ŠVARC, J. *Posuzování duševního stavu v trestním řízení*. Český a slovenský Psychiatr, 2011, č. 107 (4), s. 220 - 223. Dostupné z: <http://www.cspsychiatr.cz>

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 7. 5. 1965, sp. zn. 10 Tz 29/65, č. 56/1965 sb. rozh. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

4. 2 Posuzování duševního stavu pachatele ve světle soudní praxe

Znalecká činnost je velmi složitou a obsáhlou forenzní disciplínou. Z toho důvodu níže nastíním některá, dle mého názoru podstatná rozhodnutí soudů, a to zejména jako reakce na určitá úskalí, která vedla k nejasnostem u využití znaleckého zkoumání příčetnosti pachatele v soudní praxi.

4. 2. 1 Použití znaleckých posudků o duševním stavu obviněného v jiném řízení

Touto problematikou se české soudy zabývaly ve svých rozhodnutích poměrně často. Dle ust. § 89 odst. 2 TR může za důkaz sloužit vše, co může přispět k objasnění věci. Jedná se zejména o výpovědi obviněného, svědků, znalecké posudky, věci, listiny atd. Nicméně v případech řízení, ve kterém je posuzován duševní stav obviněného, nelze opakovaně předkládat tentýž znalecký posudek o duševním stavu totožné osoby použitý již v jiných řízeních. O znalecký posudek musí být požádáno orgány činnými v trestním řízení, a to z důvodu potřeby zodpovězení určitých otázek a objasnění důležitých skutečností v rámci jednoho trestního řízení. České soudy na tuto otázku reagovaly tím, že znalecký posudek psychiatrů, který hodnotí duševní stav obviněného, není možné použít v jiné trestní věci vedené proti totožné osobě jako znalecký důkaz, ale pouze jako důkaz listinný.¹⁰⁰ Uvedené je odůvodněno tím, že pokud byla určitá osoba shledána v jiném trestním řízení nedostatečně příčetnou, může být v dalším řízení s ohledem na listinný důkaz v podobě předchozího znaleckého posudku nařízeno jiné vypracování znaleckého posudku, ale přitom s ohledem na konkrétní projednávaný případ.

Obdobně se s odpovědí na tuto otázku vypořádal Nejvyšší soud České socialistické republiky (dále jen ČSR), když rozhodoval o stížnosti pro porušení zákona podanou ministrem spravedlnosti ČSR. Ministr spravedlnosti v tomto případě vytkl soudu I. i II. stupně porušení zákona z důvodu vadného skutkového zjištění v otázce trestní odpovědnosti obviněného (trestný čin útoku na veřejného činitele). Okresní soud při nařízeném jednání pouze přečetl znalecký posudek založený ve spise, který se vztahoval k předchozí trestní věci obviněného. Nejvyšší soud ČSR konstatoval, že uvedený postup Okresního soudu trpí vadami, kdy

---

¹⁰⁰ Rozhodnutí Najvyššieho súdu Slovenskej socialistickej republiky ze dne 20. 5. 1976, sp. zn. 4 Tz 88/76. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>, obdobně Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 10. 2001, sp. zn. 5 Tz 249/2001. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>, dále Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. 6. 2011, sp. zn. 8 Tdo 713/2011. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

schopnosti obviněného rozpoznat nebezpečnost jednání pro společnost a ovládat své jednání (dle dikce předchozího TZ) je nezbytné posuzovat vždy ke konkrétní trestné činnosti a ne zpětně ve vztahu k jinému trestnímu řízení. Znalecký posudek o duševním stavu obviněného, který byl zpracován v předchozí trestní věci nelze použít jako znalecký důkaz v jiném samostatném trestním řízení.¹⁰¹ Rovněž se o přičetnosti pachatele v době spáchání činu rozhoduje na základě znaleckého posudku pořízeného v trestní věci. Nelze tak učinit na základě rozhodnutí znalce, které bylo pořízeno v civilním řízení pro potřeby omezení způsobilosti k právním úkonům.¹⁰²

Určitou specifickou výjimkou z tohoto pravidla je řízení o uložení ochranného léčení. Znalecký posudek o duševním stavu obviněného lze v tomto případě užít jako znalecký posudek – znalecký důkaz i v následném řízení o uložení ochranného léčení. Nikoliv jen jako listinný důkaz. Zastavení trestního stíhání dle ust. § 172 odst. 1 písm. e) TŘ v tomto případě není překážkou.¹⁰³

4. 2. 2 Funkční příslušnost znalce psychiatra

Další probíranou otázkou v rámci rozhodovací praxe soudů v trestních věcech, ve kterých je potřeba znaleckého posudku ohledně duševního zdraví pachatele, je otázka, kdo smí být přibrán jako znalec v rámci trestního řízení. Znalcem kompetentním k vyšetření duševního stavu obviněného je dle ust. § 116 odst. 1 TŘ, je znalec - psychiatr. Soudy toto ustanovení svými rozhodnutími více konkretizují a to tak, že v rámci trestního řízení, pro posouzení duševních stavu pachatele smí být přibrán pouze lékař-psychiatr, který má vysokoškolské vzdělání a specializaci v oboru psychiatrie. Za znalce nemůže být přibrán klinický psycholog, který nemá lékařské vzdělání.¹⁰⁴ Uvedené konkretizoval Nejvyšší soud Československé socialistické republiky ve svém rozhodnutí ze dne 10. 6. 1980. V projednávané věci bylo v přípravném řízení nařízeno vyšetření duševního stavu obviněného, protože z konkrétních okolností případu bylo zřejmé, že obviněný může trpět duševní poruchou, která v době spáchání činu mohla (v souladu s

---

¹⁰¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 12. 5. 1980, sp. zn. 7 Tz 7/80. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

¹⁰² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 3. 4. 2002., sp. zn. 6 Tz 315/2001. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

¹⁰³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. 4. 1991, sp. zn. 11 Tz 22/91. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

¹⁰⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 10. 6. 1981, sp. zn. Tsf 3/81. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

platnou trestněprávní úpravou) vyloučit nebo snížit jeho přičetnost. Vyšetřovatel však k posouzení duševního stavu dotyčného přibral dva znalce, z nichž jeden byl pouze klinický psycholog. Podmínkou však bylo (a doposud stále je), aby duševní stav obviněného posuzovali znalci – psychiatři s patřičným vzděláním. Tímto postupem bylo porušeno pravidlo obsažené v ust. § 116 odst. 1 TŘ (v této době ještě toto ustanovení obsahovalo povinnost dvou odborníků - psychiatrů – nyní postačí jeden).¹⁰⁵

Zároveň není přípustné, aby soud nahradil znalecké dokazování svým vlastním laickým úsudkem, a to ani v případech, kdy potřebnými odbornými znalostmi soudce sám disponuje. Posouzení nepřičetnosti v konkrétním případě sice náleží OČTŘ, avšak pouze na podkladě skutečností, které vyplývají z provedených důkazů, jimiž jsou v těchto případech zejména znalecké posudky odborníků – lékařů z odvětví psychiatrie.¹⁰⁶ Nicméně nelze konstatovat, že znalecký posudek v tomto případě tvoří pouze jeden důkazní prostředek. Je třeba vycházet ze zásady volného hodnocení důkazů. Znalecký posudek ohledně duševního stavu pachatele je jedním z mnoha důkazních prostředků v projednávané věci. I přes to, v souladu s vážením jednotlivých důkazů mezi sebou, je na znalecký posudek o duševním stavu pachatele pohlíženo jako na zásadní důkaz vedoucí k soudcovskému přesvědčení o této skutečnosti. I tak ale musí být hodnocen ve světle dalších zjištěných relevantních skutečností daného případu.¹⁰⁷

4. 2. 3 Možné procesní souvislosti spojené s duševní poruchou

Mimo specifík spojených s ukládáním trestních sankcí nepřičetným a zmenšeně přičetným pachatelům, existují v platné právní úpravě také další procesní odchylky, které konstatování duševní poruchy obviněného vyvolává.

Dle ust. § 173 odst. 1 písm. c) TŘ státní zástupce přeruší trestní stíhání, pokud obviněný pro duševní chorobu, která nastala až po spáchání činu, není schopen chápat smysl trestního stíhání. Jde taktéž o otázku, kterou ve znaleckém posudku zodpovídá znalec – psychiatr. Zodpovídá, zda je posuzovaný schopen

---

¹⁰⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 10. 6. 1981, sp. zn. Tsf 3/81. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>. Obdobně také Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 6. 2000, sp. zn. 3 Tz 139/2000. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

¹⁰⁶ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 15. 3. 2012, sp. zn. III. ÚS 1330/11 (N 54/60 SbNU 673). Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>. Obdobně Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 9. 8. 2016, sp. zn. III. ÚS 1414/16 (N 138/82 SbNU 215). Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

¹⁰⁷ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 1. 2010, sp. zn. 8 Tdo 1474/2009. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

porozumět podstatě proč se proti němu vede trestní řízení a dostatečně na tuto skutečnost reagovat.¹⁰⁸ Trestní stíhání však nelze přerušit jen pro skutečnost, že obviněný není schopen výslechu. K prokázání takové skutečnosti nepostačí vyjádření ošetřujícího lékaře. Ke stanovení momentu, kdy se u obviněného projevila duševní porucha – zda již během páchání činu nebo až poté, je taktéž nezbytné vyjádření znalce – odborníka z odvětví psychiatrie. Toto pravidlo stanovil Nejvyšší soud ČSR ve svém rozsudku ze dne 18. 12. 1989. Obviněný – řidič motorového vozidla, který způsobil dopravní nehodu, utrpěl při této nehodě těžké poranění mozku. V daném případě bylo přerušeno trestní stíhání z důvodu, že obviněný pro těžký úraz hlavy nebyl schopen výslechu. Podkladem pro toto rozhodnutí bylo vyjádření ošetřujícího lékaře. Nejvyšší soud ČSR dospěl k závěru, že přerušit trestní stíhání lze pouze za předpokladu duševní poruchy obviněného, která nastala až po spáchání činu. Tuto skutečnost smí konstatovat pouze znalec z oboru psychiatrie. Nelze tak učinit v situaci, která pouze znemožňuje výslech obviněného, jak usoudil v projednávané věci ošetřující lékař.¹⁰⁹

Kromě výše uvedeného přerušení trestního stíhání, vyvstávají otázky také v případě rozhodnutí formou trestního příkazu dle ust. § 314e TŘ u duševně nemocného obviněného. V odst. 6 zmíněného ustanovení je uvedeno, že trestní příkaz nelze vydat proti osobě, která má omezenou svéprávnost.¹¹⁰ Uvedené však ještě nezakládá duševní poruchu. K tomuto problému se vyslovil Nejvyšší soud ČR¹¹¹, který konstatoval, že v případě uložení trestního příkazu musí být spolehlivě prokázán skutkový stav věci. V této projednávané věci nebyly předloženy dostatečně jasné důkazy k rozhodnutí věci trestním příkazem, a to zejména s ohledem na tvrzení obhajoby, dle které byl v posuzovaném případě obviněný v době spáchání činu pod vlivem léků snižující jeho rozpoznávací a ovládací schopnosti. V tomto případě soud shledal jako nezbytné nařídit hlavní líčení a provést důkazy vedoucí k jednoznačnému zjištění skutkového stavu věci. Existence

---

¹⁰⁸ ŠVARC, J. Posuzování duševního stavu v trestním řízení. Český a slovenský Psychiatr, 2011, č. 107 (4), s. 222. Dostupné z: <http://www.cspsychiatr.cz>

¹⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 18. 12. 1989, sp. zn. 1 Tz 55/89. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

¹¹⁰ Viz ust. § 55 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 11. 2002, sp. zn. 4 Tz 79/2002. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

podezření na duševní poruchu v tomto případě vylučuje rozhodnutí věci formou trestního příkazu.¹¹²

Dalším institutem, který provází možnou přítomnost duševní poruchy u obviněného je *nutná obhajoba*. Dle ust. § 36 odst. 1 TŘ musí mít obviněný obhájce již v přípravném řízení, a to také tehdy, je – li na pozorování ve zdravotnickém ústavu (viz ust. § 116 odst. 2 TŘ - z důvodu vyšetření duševního stavu smí být obviněný pozorován ve zdravotnickém ústavu). Dále dle ust. § 36 odst. 2 TŘ je nutné, aby měl obviněný obhájce i v případě, kdy vzhledem k jeho tělesným nebo duševním vadám považuje soud či státní zástupce v přípravném řízení za nezbytné, aby měl obviněný obhájce vzhledem k pochybnostem o jeho způsobilosti se náležitě hájit. Zároveň je nutná obhajoba vyžadována v řízení, ve kterém se rozhoduje o uložení / změně zabezpečovací detence nebo ochranného léčení (vyjma protialkoholního).¹¹³

Odlišnost zacházení s osobami trpícími duševní poruchou v době spáchání činu se nicméně projevuje, i když je trestní řízení skončeno a věc uzavřena. Jako příklad zde uvedu ustanovení zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „ZOVTO“), ve kterém je upravena specialita zacházení s odsouzenými, kteří trpí duševní poruchami a poruchami chování.¹¹⁴ V případě těchto osob se výkonu trestu podrobují s přihlédnutím k závěrům odborníků – lékařů. Zároveň lze tyto lékařské závěry o duševním stavu odsouzeného využít také k odpovídajícímu individuálnímu (skupinovému) terapeutickému působení na tyto odsouzené v rámci výkonu trestu.¹¹⁵

---

¹¹² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 11. 2002, sp. zn. 4 Tz 79/2002. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

¹¹³ Ust. § 36 odst. 4 písm. b) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

¹¹⁴ Ust. § 70 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

¹¹⁵ Tamtéž.

5. Ukládání trestních sankcí

Trestní sankce jsou obecně nástrojem k udržení pořádku ve společnosti. Poskytují ochranu základním společenským zájmům a hodnotám a ve svém důsledku vymezují mantinely, ve kterých se jedinec smí pohybovat, aby byla dostatečně zachována ochrana těchto zájmů a hodnot. Význam trestněprávních sankcí spočívá primárně v tom, že společně s dalšími nástroji sociální kontroly napomáhají utvářet sociální pořádek uvnitř společnosti.¹¹⁶

Na rozdíl od ostatních kontrolních mechanismů uvnitř společnosti, trestní právo užívá sankce jako prostředek státního donucení, který je přesně definován. Totiž tento typ sankce za porušení právních norem (trestněprávních) představuje nejzazší možný prostředek, který má společnost k dispozici, aby sama sebe a své hodnoty ochránila. Pro trestní právo je charakteristické, že svými sankcemi postihuje nejzávažnější porušení nebo ohrožení základních společenských pravidel. Sankce, která se ukládá pachateli, vyjadřuje nelibost a nesouhlas společnosti s jeho jednáním (nejednáním) a rovněž vyjadřuje solidaritu mezi společností a obětí tohoto činu. Trestní právo tak nejsilněji ze všech vymezuje hranice mezi právem a bezprávím, a tím reguluje společenské soužití.¹¹⁷

Trestní sankce jsou upraveny v trestním zákoníku v Hlavě V., přičemž české trestní právo funguje na principu dualistického pojetí trestních sankcí - rozlišuje tresty a ochranná opatření.¹¹⁸ Někdy nauka hovoří i o tzv. třetí koleji sankcí, čímž se myslí různé další formy dobrovolného smíření, vyrovnání pachatele a oběti a koncept restorativní justice. Ačkoliv zmíněné instituty upravuje trestní řád jako tzv. procesní odklony od klasického modelu řízení¹¹⁹, někteří autoři jsou toho názoru, že jde o sankcionování spáchaného skutku obdobně jako klasickými trestními sankcemi vymezenými v trestním zákoníku. F. Streng toto dělení kategorizuje jako sankce formální a neformální, kdy výše uvedené patří do kategorie neformálních sankcí, jejichž aplikací se OČTŘ odchýlí od tradičních

---

¹¹⁶ SOLNAŘ, V. *Systém českého trestního práva*. Praha: Novatrix, 2009. 283 s. ISBN 978-80-254-4033-9, část III., s. 5.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Ust. § 36 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹¹⁹ viz ust. § 290 a násl. zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

formálních sankcí. Mezi neformální sankce F. Streng taktéž řadí reakce okolí pachatele na jeho čin (rodina, přátelé, sousedé apod.).¹²⁰

S ohledem na uvedené, trestní sankce představují jeden z hlavních instrumentů k dodržování společenského pořádku, který nejzávažnějším způsobem zasahuje do právního postavení obviněného (obžalovaného), potažmo odsouzeného. Byť je spáchaný čin závažný, trestní právo se neobejde bez určitých hranic, které omezují svévolnost ukládání trestních sankcí. Základní podmínkou pro ukládání trestních sankcí je zásada *nulla poena sine lege*. V praxi to znamená jediné, pokud není určitá trestní sankce obsažena v trestním zákoníku, nelze takovou sankci za spáchaný trestný čin uložit.¹²¹ Další důležitou zásadou, která se vztahuje na trestní sankce obecně, je zásada obsažená v ust. § 12 odst. 2 TZ. Stejně jako trestní odpovědnost pachatele, tak i trestněprávní důsledky (sankce) lze užít pouze jako krajní prostředek, *ultima ratio*. Nicméně v souvislosti s ukládáním trestních sankcí, a to platí také pro ochranná opatření, nelze opomenout ani další zásady, které musí být v těchto případech dodrženy bez výjimky. Zásada humanismu a ekonomie trestní hrozby se ve vztahu k trestání projevuje tím, že újma, která vznikne trestané osobě, nesmí převyšovat míru, která je k ochraně společnosti nezbytně nutná.¹²² Nicméně trestní sankce nelze kategorizovat pouze jako tresty. Ty sice plní svou funkci ochrany společnosti před kriminalitou, avšak nemohou pokrýt všechny požadavky, které jsou pro ochranu společnosti nezbytné, tj. např. léčebné působení na pachatele trpící duševní poruchou.¹²³

Trestní právo tedy používá i instituty reagující na činy, které by za běžných podmínek byly klasifikovány jako trestné, avšak v průběhu trestního řízení vyšly najevo skutečnosti, které odůvodňují jiný postup ve věci. Jedná se o druhý typ dualistického pojetí trestních sankcí a to ochranná opatření. Přičemž základní účel těchto opatření je v podstatě stejný jako u trestů – obnovit a ochránit společenský pořádek.

---

¹²⁰ STRENG, F.: cit in SOLNAŘ, V. *Systém českého trestního práva*. Praha: Novatrix, 2009. 283 s. ISBN 978-80-254-4033-9, část III., s. 6 – 7.

¹²¹ Ust. § 36 a § 37 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹²² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, s. 1140. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>.

¹²³ Tamtéž.

5. 1 Ochranná opatření

Ochranná opatření jsou upravena v Hlavě V., díl 3. trestního zákoníku. V rámci trestních sankcí jde o samostatnou kategorii, která stojí vedle trestů. Účel ochranných opatření není v zákoně výslovně uveden, ale je možné jej dovodit z procesu ukládání ochranných opatření konkrétním pachatelům. Jsou rovněž prostředkem, jímž se dosahuje účelu trestního zákona. Obdobně jako u trestů, smyslem ochranných opatření je individuální prevence proti páčání trestné činnosti. Ovšem na rozdíl od trestů, u ochranných opatření funguje prevence pouze na principech nápravy a zajištění (zneškodnění) pachatele. Dalo by se říci, že ochranná opatření postrádají funkci odstrašení od dalšího páčání trestné činnosti. To je dle mého názoru podmíněno i tím, vůči komu lze ochranná opatření užít. Intenzita ukládání ochranných opatření není primárně určena povahou trestného činu, jeho závažností, způsobem, jakým byl spáchán apod. Při stanovení druhu a výměry ochranného opatření se OČTŘ zaměřují především na osobu pachatele, kdy usuzují, zda jsou v daném případě splněny specifické podmínky / potřeby, a to zejména nutnost léčení, izolace osoby, zneškodnění či potřeba výchovného působení na pachatele. Tyto sankce lze totiž uložit jak osobám trestně odpovědným, tak osobám, které nejsou trestně odpovědné (buď pro nedostatek věku, nebo pro nepřičetnost). Toto je hlavní rozdíl oproti trestům.

Ochranná opatření jsou taktéž donucovací prostředky státu, které smí ukládat pouze soudy. Od trestů se liší zejména provázaností odplaty ve vztahu k povaze spáchaného trestného činu. U ochranných opatření je tato provázanost menší. V případě, že byl spáchán čin jinak trestný osobou, která byla shledána jako nepřičetná, povaha a závažnost spáchaného činu nehraje tak významnou roli jako při ukládání trestů.¹²⁴ Nicméně pro potřeby trestního práva a ukládání trestních sankcí je nutné, aby mezi spácháním trestného činu a uložením trestní sankce byl závislý vztah. U ochranných opatření je tato závislost o dost menší než u trestů, ale nelze ji úplně vyloučit, a to ani v případě spáchaní činu jinak trestného. Ústavní soud se k tomuto vyjádřil tímto způsobem: „*Přestože forma ochranného léčení není prvořadě určena stupněm nebezpečnosti činu jinak trestného pro společnost, nýbrž potřebou léčby, jistá závislost mezi spáchaným činem a formou ochranného léčení je žádoucí. Např. uložení ochranného léčení v ústavní formě je namísto zejména v*

---

¹²⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5., s. 1140 – 1222. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

těch případech, kdy nepřičetná osoba spáchá čin jinak trestný, za který by v případě její trestní odpovědnosti bylo zřejmě nutno uložit nepodmíněný trest odnětí svobody.¹²⁵ Naopak v případě, kdy nepřičetný pachatel spáchá typově méně závažný trestný čin, je namísto uložit alternativní trest nespojený s přímým omezením na osobní svobodě. Zde je třeba pečlivě zvážit podmínky pro uložení ochranného léčení ústavní formou.¹²⁶

O ochranných opatřeních se stejně jako u trestů rozhoduje podle zákona účinného v době, kdy se ochranné opatření ukládá. Na rozdíl od trestů však ochranná opatření nepodléhají režimu promlčení, zahlazení ani prezidentských milostí.¹²⁷ Bez ohledu na uvedené rozdíly, u ochranných opatření platí taktéž jako u trestů obecné zásady pro ukládání: „*Nullum crimen sine lege*“ a „*Nulla poena sine lege*“. Obecné zásady pro ukládání trestních sankcí mají ve vztahu k ochranným opatřením zvláštní význam, který je dán zejména tím, že uložení ochranného opatření v sobě mnohem více reflektuje nebezpečnost pachatele. To vyplývá přímo z ust. § 96 odst. 1 TZ. V tomto ustanovení se klade důraz na zásadu *přiměřenosti*, která v souvislosti s ukládáním ochranných opatření nabývá trochu odlišného významu než u ukládání trestů. Nejen, že se přiměřenost posuzuje v souvislosti s povahou a závažností spáchaného činu, ale váže se také k nebezpečí, které od pachatele v budoucnu hrozí.¹²⁸ Zároveň je zásada přiměřenosti u ochranných opatření spojena s rizikem neodpovídajícího zásahu do základních lidských práv, což je podmíněno tím, že délka trvání ochranných opatření je zpravidla neurčitá. Trestní zákoník na toto reaguje tím, že v souvislosti s ukládáním ochranných opatření zvláště zdůrazňuje zásady přiměřenosti, zákonnosti a subsidiarity trestní represe.¹²⁹ Zároveň trestní zákoník umožňuje ukládání trestů a ochranných opatření samostatně i vedle sebe, za předpokladu splnění určitých zákonem požadovaných podmínek. O specifikách ukládání bude pojednáno v následujících podkapitolách.

---

¹²⁵ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 3. 11. 2004, sp. zn. IV. ÚS 502/02 (N 166/35 SbNU 257). Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5., s. 1140 – 1222. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

¹²⁸ Ust. § 96 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹²⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5., s. 1142 - 1149. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

5. 1. 1 Druhy ochranných opatření

Současná platná úprava trestního práva rozlišuje mezi ochrannými opatřeními:

a) postihujícími osobní svobodu jedince

- ochranné léčení
- zabezpečovací detence
- ochranná výchova

b) postihujícími majetek jedince

- zabrání věci
- zabrání části majetku.¹³⁰

S ohledem na téma této diplomové práce bude následující text věnován pouze relevantním druhům ochranných opatření – ochrannému léčení, zabezpečovací detenci a okrajově ochranné výchově.

5. 2 Ochranné léčení

Ochranné léčení je trestní sankcí, kterou soud reaguje na spáchání trestného činu nebo činu jinak trestného. Právní úpravu ochranného léčení najdeme v ust. § 99 trestního zákoníku. Podstatou ochranného léčení je ochrana společnosti před osobami, které spáchaly trestný čin nebo čin jinak trestný a vzhledem k jejich duševnímu stavu nelze nápravy dosáhnout pouze uložením klasického trestu. Ochranné léčení má význam zejména u osob, které jsou trestně nestíhatelné z důvodu nepřičetnosti, osoby zmenšeně přičetné a osoby sice přičetné, avšak trpící určitou duševní poruchou, pro kterou uložení ochranného opatření splní účel ochrany společnosti a jejich zájmů lépe než prostý trest. Mimo již uvedené lze ochranné léčení uložit také osobám, které jsou závislé na návykových látkách a péčí v rámci ochranného léčení lze dosáhnout jejich nápravy (smyslu léčby) a opětovného zařazení do běžného života.

Trestní zákoník rozlišuje dvě formy ochranného léčení – ústavní a ambulantní. Přičemž rozhodování o jedné nebo druhé se odvíjí od mnoha faktorů. Nejdůležitějšími faktory pro rozhodování o typu ochranného léčení, které pramení přímo z ust. § 99 odst. 4 TZ jsou povaha nemoci pachatele a léčebné možnosti. Za

---

¹³⁰ Ust. § 98 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

určitých okolností (viz níže) může soud dodatečně změnit ústavní léčení na ambulantní a naopak, zejména vyžadují – li to specifické okolnosti daného případu. Z důvodu, že ochranné léčení v ústavní formě je závažným zásahem do osobní svobody léčeného jedince, je na místě zvláště pečlivě zjišťovat zákonné podmínky pro uložení tohoto typu ochranného léčení.¹³¹

Jak již bylo řečeno výše, délka trvání ochranných opatření je zpravidla neurčitá. Nejinak je tomu také u ochranného léčení, které trvá, dokud to vyžaduje jeho účel.¹³² O skončení ochranného léčení rozhoduje pouze soud. U ochranného léčení ústavní formou, jakožto těžšího zásahu do osobní svobody jednice je zákonem dána 2 letá limitace. Po uplynutí této doby musí být ochranné léčení ústavní formou buď ukončeno anebo je zde dána pravomoc soudu toto před skončením prodloužit. Soud může ústavní ochranné léčení prodlužovat opakovaně, nikdy však ne více než o další 2 roky.¹³³

Dalším instrumentem, kterým soud v rámci ochranného léčení disponuje, je možnost přeměny ambulantního ochranného léčení na ústavní ochranné léčení. Jedná se např. o ty případy, ve kterých pachatel záměrně maří výkon ochranné léčby, neužívá předepsané léky, nedostavuje se na průběžné kontroly apod.¹³⁴ Z toho důvodu, že se uložním ústavní formy výrazněji zasahuje do osobní svobody jedince, musí být v tomto případě přesně odůvodněno, proč soud tímto způsobem o přeměně rozhodl. Je zde dána určitá subsidiarita ústavního ochranného léčení vůči ambulantnímu.¹³⁵ V závažnějším případě, který naplňuje podmínky ust. § 100 odst. 1 nebo odst. 2 TZ, tj. pokud pachatel, který spáchal čin jinak trestný nesoucí za normálních okolností znaky zločinu a není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný, soud může v takových případech změnit ochranné léčení na zabezpečovací detenci, o které bude řeč níže.

Obecnou úpravu ochranného léčení najdeme v trestním zákoníku jako druh trestněprávní sankce. Trestní zákoník ovšem není jednou právní úpravou, kde se lze

---

¹³¹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 3. 11. 2004, sp. zn. IV. ÚS 502/02 (N 166/35 SbNU 257). Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 3. 3. 2011, sp. zn. I. ÚS 3654/10 (N 35/60 SbNU 425). Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

¹³² Ust. § 99 odst. 6 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 9. 10. 2018, sp. zn. I. ÚS 1308/18. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

¹³⁵ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 3. 3. 2011, sp. zn. I. ÚS 3654/10 (N 35/60 SbNU 425). Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

s ochranným léčením setkat. S tímto institutem pracuje také zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách (dále jen „ZSZS“). Ochranné léčení ZSZS upravuje v ust. § 83 – ust. § 89 ZSZS, a to především z hlediska výkonu a podmínek výkonu ochranného léčení mimo výkon trestu odnětí svobody (dále jen „TOS“).

5.3 Zabezpečovací detence

Zabezpečovací detence je upravena jednak v trestním zákoníku, v ust. § 100 a zároveň je upravena i *lex specialis* v zákoně č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých zákonů (dále „ZoZD“). V trestním zákoníku nalezneme definici, která objasňuje za jakých okolností, a které osobě je možné zabezpečovací detenci uložit. Zabezpečovací detence obecně je trestní sankcí za trestný čin nebo čin jinak trestný, který by za obvyklých okolností naplňoval znaky zločinu, tj. takového trestného činu, který není přečinem. Je to institut, který obdobně jako ochranné léčení chrání společnost před zvlášť nebezpečnými duševně nemocnými pachateli, nebo osobami závislými na návykových látkách. Avšak s ohledem na onu nebezpečnost pachatele nelze předpokládat, že by ochranné léčení splnilo svůj účel. Zabezpečovací detence je vykonávána ve specializovaných ústavech k tomu určených. Součástí jejího výkonu je působení na pachatele různými vlivy – léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, aby bylo případně možné navrátit pachatele alespoň na stupeň ústavního ochranného léčení.¹³⁶

S ohledem na závažnost duševní poruchy pachatele, příp. na závislost pachatele na návykových látkách a možné recidivě zločinu, je izolace takových pachatelů v detenčním ústavu jediným východiskem, kterým může být dosaženo odpovídající ochrany společnosti před dalším páčáním trestné činnosti zvlášť nebezpečnými pachateli. Uložení trestní sankce formou zabezpečovací detence je zásahem velké intenzity do osobní svobody dotyčného.¹³⁷ Hlavním kritériem pro rozhodování o uložení je především otázka nebezpečnosti pachatele pro společnost. Čím vyšší je taková nebezpečnost, tím je větší důvod pro uložení zabezpečovací detence.¹³⁸ Míra nebezpečnosti pachatele pro společnost se posuzuje zejména

---

¹³⁶ Ust. § 100 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, dále zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých zákonů.

¹³⁷ K tomuto se opakovaně vyjadřuje i Ústavní soud, viz Nález Ústavního soudu České republiky, ze dne 18. 7. 2018, sp. zn. I. ÚS 497/18. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 29. 2. 2012, sp. zn. III. ÚS 2453/11 (N 41/64 SbNU 471). Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

¹³⁸ Tamtéž.

s ohledem na duševní stav daného jedince, kdy je na místě vážná obava, že v tomto stavu je jeho pohyb na svobodě nebezpečný a hrozí opakované páchaní závažné trestné činnosti.¹³⁹

Zabezpečovací detence trvá, dokud trvá hrozba pro společnost takto izolovaným jedincem. S ohledem na závažnost zásahu do základních lidských práv umístěním osoby do zařízení, kdy není zřejmé, jak dlouho toto umístění potrvá, soud každých 12 měsíců zkoumá¹⁴⁰, zda nadále trvají podmínky pro její uložení. Přičemž je nutné, aby při zkoumání, zda podmínky zabezpečovací detence dále trvají, veškeré podklady určitě a jistě prokazovaly, zda dále trvá právní a společenský zájem na tom, aby byla zabezpečovací detence prodloužena o další rok, a že v daném případě nejsou splněny podmínky pro uložení mírnějšího opatření.¹⁴¹

S ohledem na konstantní judikaturu Ústavního soudu České republiky je na místě říci, že institut zabezpečovací detence je dle mého názoru možné postavit na roveň trestu odnětí svobody. Přičemž zásah do osobní svobody ještě více než u TOS umocňuje fakt, že u zabezpečovací detence není přesně vyměřena doba jejího trvání.¹⁴²

---

¹³⁹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 29. 2. 2012, sp. zn. III. ÚS 2453/11 (N 41/64 SbNU 471). Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

¹⁴⁰ Lhůta prvního přezkumu počíná běžet až okamžikem faktického započetí výkonu zabezpečovací detence, nikoliv právní moci rozhodnutí. Viz Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 22. 5. 2018, sp. zn. II. ÚS 2802/17. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

¹⁴¹ Nález Ústavního soudu České republiky, ze dne 18. 7. 2018, sp. zn. I. ÚS 497/18. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

¹⁴² Nález Ústavního soudu České republiky, ze dne 18. 7. 2018, sp. zn. I. ÚS 497/18. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>, Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 29. 2. 2012, sp. zn. III. ÚS 2453/11 (N 41/64 SbNU 471). Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

5. 4 Ukládání ochranného léčení v případě zmenšené přičetnosti a nepřičetnosti pachatele

Ust. § 99 odst. 1 TZ vyjadřuje základní podmínky, za kterých je možné ochranné léčení uložit. Jedná se o ty případy, ve kterých soud ukládá trest pachateli se zmenšenou přičetností, kterou si ani z nedbalosti nepřivodil aplikací návykové látky a zároveň uložení ochranného léčení zajistí nápravu pachatele lépe než trest. Přičemž současně soud sníží TOS pod dolní hranici trestní sazby a zároveň uloží ochranné léčení.¹⁴³ K uvedenému je alternativou úplné upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení dle ust. § 47 odst. 1 TZ. Zároveň soud uloží ochranné léčení také v případě, kdy pachatel činu jinak trestného není pro nepřičetnost trestně odpovědný a pobyt na svobodě je nebezpečný. Výše uvedené způsoby ukládání ochranného léčení jsou tzv. *obligatorními*. Je obecnou povinností pro soudy, které v souvislosti s ukládáním trestních sankcí osobám, které pro nepřičetnost nejsou trestně odpovědné a jejich pobyt na svobodě je nebezpečný či osobám zmenšeně přičetným, že aplikují obligatorně toto ustanovení TZ. Ovšem pouhé spáchání činu jinak trestného osobou nepřičetnou k užití ust. § 99 odst. 1 TZ nepostačí. Nebezpečnost pobytu pachatele na svobodě musí být spolehlivě prokázána, a to zejména stupněm duševní poruchy pachatele, dosavadním chováním pachatele, příp. recidivou, která dává předpoklad pro opakování trestné činnosti i v budoucnu.¹⁴⁴ Předpoklad splnění této podmínky je nezbytné posoudit přímo ve vztahu k chování dotyčného, a to formou znaleckých posudků (viz kap. 4). Duševní porucha musí být prokázána v takovém rozsahu, aby bylo možné konstatovat, že pobyt pachatele na svobodě je do budoucna nebezpečný.

Dále smí soud pachateli uložit ochranné léčení i tehdy, pokud je pachatel stížen duševní poruchou, v důsledku tohoto stavu spáchal trestný čin a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný, přičemž tato duševní porucha nemusí podmiňovat ani zmenšenou přičetnost pachatele. Ochranné léčení je možné uložit také pachateli, který pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím užitím spáchal trestný čin a ochranné léčení se v takovém případě jeví soudu jako účelné. Uvedené je zakotveno v ust. § 99 odst. 2 písm. a) a b) TZ. Toto ustanovení reflektuje tzv. fakultativní ukládání ochranného léčení. Jde o subsidiaritu k ust. § 99 odst. 1 TZ.¹⁴⁵

---

¹⁴³ Ust. § 40 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁴⁴ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 4. 2015, sp. zn. 3 Tz 1/2015. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

¹⁴⁵ Tamtéž.

Zde soud zároveň uloží trest, který ale nebude zahrnovat podmínky ust. § 40 odst. 2 TZ.

V případě, že soud ukládá ochranné léčení, musí být stanoveno, zda se jedná o formu ambulantní nebo ústavní. Ochranné léčení může být uloženo vedle trestu, samostatně nebo při upuštění od potrestání. V případě, že se ústavní ochranné léčení uloží vedle TOS, primárně se vykoná po nástupu výkonu trestu ve věznici, a to ve zdravotnickém zařízení vězeňské služby, které je součástí věznice¹⁴⁶. Druhou alternativou, pokud nelze užít první postup, je výkon ve zdravotnickém zařízení před nástupem k výkonu TOS v případě, že se tímto postupem zajistí lepší splnění účelu ochranného léčení. Jinak se výkon ochranného léčení uskuteční až po vykonání TOS. Obdobně se postupuje u ambulantní formy s tím, že v případě, kdy nepostačí délka výkonu TOS ve věznici k naplnění účelu ochranného léčení, soud může fakultativně rozhodnout o pokračování ambulantní formy po vykonání TOS.¹⁴⁷

5. 5 Ukládání zabezpečovací detence v případě zmenšené přičetnosti a nepřičetnosti pachatele

Obdobně jako je tomu u ukládání ochranného léčení, i v případě ukládání zabezpečovací detence jako trestní sankce soud postupuje buď obligatorně, nebo fakultativně. Obligatorní postup je vyjádřen v ust. § 100 odst. 1 trestního zákoníku. Soud uloží zabezpečovací detenci pachateli, který spáchal zločin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu duševní poruchy, která nezakládá ani zmenšenou přičetnost. Soud může v takovém případě upustit od potrestání a uložit zabezpečovací detenci. Zároveň musí být splněn předpoklad, že uložení ochranného léčení, jakožto mírnější formy, by vzhledem k povaze duševní poruchy pachatele a možného léčebného působení na pachatele nevedlo k dostatečné ochraně společnosti a na základě toho soud dospěl k závěru, že zabezpečovací detence je v tomto případě účelnější a zajistí ochranu společnosti lépe než trest.¹⁴⁸ Druhým příkladem obligatorního uložení zabezpečovací detence jsou ty případy, kdy pachatel, který je nepřičetný a tedy trestně neodpovědný, spáchá čin jinak trestný, které by jinak naplnil znaky zločinu. Pobyt takového pachatele na svobodě je

---

¹⁴⁶ Ust. § 84 odst. 3 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.

¹⁴⁷ Ust. § 99 odst. 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁴⁸ Ust. § 100 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

nebezpečný a ochranné léčení by dostatečně nesplnilo účel ochrany společnosti před takovým pachatelem.¹⁴⁹

Fakultativní způsob ukládání zabezpečovací detence je vyjádřen v ust. § 100 odst. 2 písm. a) a b) TZ. V tomto případě může soud uložit zabezpečovací detenci, pokud s ohledem na osobu pachatele a na jeho dosavadní způsob života, kdy pachatel spáchal zločin ve stavu podmíněném duševní poruchou, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze předpokládat jeho nápravu a ochranu společnosti prostředky mírnějšími (ochranné léčení). Dalším příkladem, kdy soud může uložit zabezpečovací detenci, jsou případy, kdy pachatel, který soustavně zneužívá návykovou látku, znovu spáchá zločin, a byl již pro zločin spáchaný pod vlivem návykové látky odsouzen k nepodmíněnému TOS, a to nejméně na 2 roky. V takové situaci soud taktéž zváží možnost uložení ochranného léčení, avšak dojde-li k závěru, že ochranné léčení nezajistí dostatečně ochranu společnosti vzhledem k projevenému postoji pachatele k ochrannému léčení, uloží fakultativně zabezpečovací detenci.¹⁵⁰

Zabezpečovací detence se ukládá samostatně, při upuštění od potrestání anebo vedle trestu. Pokud je zabezpečovací detence uložena vedle nepodmíněného TOS, vykoná se po výkonu (jiném ukončení) TOS. V případě, kdy byl během výkonu zabezpečovací detence uložen TOS nepodmíněně, běh výkonu zabezpečovací detence se přerušuje po dobu výkonu nepodmíněného TOS. Po skočení výkonu TOS se dále pokračuje ve výkonu zabezpečovací detence.¹⁵¹

Další podmínky, pravidla a specifika této trestní sankce stanoví ZoZD. Po vzoru zahraničních právních úprav došlo 1. 1. 2009 k účinnosti tohoto zvláštního zákona. Důvodem přijetí tohoto *lex specialis* byl zejména požadavek společnosti na ochranu před zvláštní skupinou pachatelů, kteří vzhledem k závažnosti své duševní poruchy představují pro společnost mimořádně nebezpečí. ZoZD byl přijat jakožto prostředek důslednějšího ukotvení tohoto zvláštního institutu k ochraně společnosti před pachateli s charakteristickými rysy osob nepodrobivých, nespolupracujících,

---

¹⁴⁹ Ust. § 100 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁵⁰ Ust. § 100 odst. 2 písm. a) a b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁵¹ Ust. § 100 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

agresivních, se schopností obtížné či vyloučené resocializace, kteří soustavně odmítají léčbu a ohrožují tím tak své okolí.¹⁵²

5. 5. 1 Otázka znaleckých posudků při ukládání zabezpečovací detence

K této otázce se v nedávné době vyjádřil Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. III. ÚS 2453/11 ze dne 29. 2. 2012. V předmětném nálezu se ÚS zabýval dokazováním znaleckými posudky při ukládání zabezpečovací detence. Ústavní stížností se stěžovatel domáhal zrušení rozsudků obecných soudů, na základě kterých byl uznán vinným trestným činem znásilnění jako zvláště nebezpečný recidivista a trestným činem výtržnictví dle předchozí platné právní úpravy. Zároveň mu byla dle současné platné právní úpravy uložena zabezpečovací detence v souladu s ust. § 100 odst. 2 písm. b), odst. 3 TZ. Stěžovatel napadl závěr obecných soudů o uložení zabezpečovací detence, a to z mnoha důvodů. Jedním z nich byla skutečnost, že vyšetření duševního stavu stěžovatele provedl pouze jeden znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie a sexuologie. Stěžovatel namítal, že vyšetření duševního stavu pro účely rozhodnutí o uložení zabezpečovací detence je s ohledem na závažný zásah do osobní svobody vyšetřované osoby nutné posoudit jako objasnění skutečnosti zvláště důležité. Z toho důvodu mělo být postupováno dle ust. § 105 odst. 4 TŘ, které OČTŘ ukládá povinnost přibrat k posouzení duševního stavu stěžovatele znalce dva. Ústavní soud se v projednávané věci zabýval zejména závažností zásahu uložení zabezpečovací detence do osobní svobody stěžovatele a procesem dokazování, na jehož základě byla stěžovateli zabezpečovací detence uložena.

Ústavní soud opakovaně deklaroval, že uložení zabezpečovací detence je mimořádně razantní zásah do základních práv (zejména osobní svobody) a tento zásah odpovídá svou povahou uložení výjimečného TOS.¹⁵³ Trestní soud je oprávněn zabezpečovací detenci ukládat pouze za předpokladu, že jsou v projednávané věci dostatečně objektivně prokázány podmínky pro uložení tohoto přísného ochranného opatření. V souvislosti s tím je nezbytné zodpovědět otázky, které vyžadují odborné znalosti medicínského a psychologického (psychiatrického) rázu. ÚS v předmětném nálezu konstatoval, že „*U zvláště závažných trestných činů*

---

¹⁵² Důvodová zpráva k zákonu č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů (129/2008 Dz). Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

¹⁵³ Obdobně Nález Ústavního soudu České republiky, ze dne 18. 7. 2018, sp. zn. I. ÚS 497/18. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

proti životu, zdraví, svobodě a lidské důstojnosti je ustálenou praxí, že znalecký posudek objasňující duševní stav a osobnost obviněného je vypracován dvojicí znalců - tandemem psychiatra a klinického psychologa. Každému z nich však připadá za úkol zodpovězení jiné části otázek, z nichž jen některé mají význam pro uložení zabezpečovací detence.“

Podle názoru ÚS obecné soudy v projednávané věci nepochybily, když ve věci přibrali pouze jednoho znalce k zodpovězení odborných otázek z oboru zdravotnictví, oblasti psychiatrie a sexuologie (postačí jedna osoba znalce v případě, že má požadované znalosti z obou odvětví, viz kap. 4. 1.). Sám charakter trestní kauzy totiž nevede k procesní povinnosti obligatorního přibrání znalce, k této povinnosti může vést až objektivně zdůvodněná skutková složitost případu. Věc se ÚS nejevila dostatečně složitou, aby museli být obligatorně dle ust. § 105 odst. 4 TŘ přibráni znalci dva. ÚS věc posoudil především s ohledem na osobu pachatele, kdy diagnóza duševního zdraví stěžovatele je dlouhodobě konstantní, stěžovatel se opakovaně dopouští útoků na ženy (konkrétně od r. 1981), osobnostní rysy stěžovatele jsou složité a pravděpodobnost jeho resocializace velmi nízká. Uvedené bylo soustavně deklarováno také předchozími znaleckými posudky ve věci stěžovatele. Ústavní soud dále uvedl, že vzhledem k jednoznačnosti takových podmínek pro uložení zabezpečovací detence postačí vyjádření jednoho znalce a nemusí být obligatorně přibráni znalci dva. Zároveň se však ÚS vyjádřil, což vzhledem k zaměření této kapitoly považují za velmi zajímavou připomínku, zda by vzhledem k povaze zabezpečovací detence jako trestní sankce s mimořádným dopadem do sféry základních lidských práv, nebylo příhodnější, aby de lege ferenda zákonodárce zakotvil obligatorní přibrání dvou znalců v případě posuzování podmínek pro uložení zabezpečovací detence.

5. 6 Ochranná opatření v případě mladistvých – role tzv. relativní přičetnosti

Účelem ochranných opatření ukládaným mladistvým pachatelům je zejména kladné ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje mladistvého s ohledem na nízký věk těchto osob a zároveň ochrana společnosti před páchaním provinění mladistvými pachateli.¹⁵⁴

Trestní neodpovědnost mladistvého pachatele však není podmíněna pouze kritériem duševního zdraví jako je tomu u dospělého pachatele, ale odvíjí se také od věku a dosaženého stupně mravní a rozumové vyspělosti (viz kap. 2. 5., ve které jsem se zabývala tzv. relativní přičetností mladistvých). Tato relativní přičetnost, pramenící z nedostatečné rozumové a mravní vyspělosti jedince nepodmiňuje automaticky uložení ochranného léčení za spáchané provinění. V tomto případě nelze tento stav klasifikovat jako duševní poruchu ve smyslu ust. § 123 TZ. Jde pouze o mentální nevyzrálou spojenou s věkem.¹⁵⁵ Uvedené tedy nelze zaměnit s ustanovením o nepřičetnosti dle ust. § 26 TZ. Obě zmíněná ustanovení (ust. § 5 ZSVM i ust. § 26 TZ) plní svou funkci paralelně vedle sebe. V případě, kdy bude u mladistvého pachatele přítomná duševní porucha v době páchaní provinění, která způsobí, že jedinec nerozpozná protiprávnost svého jednání nebo nedokáže své jednání ovládnout, bude se jednat o nepřičetného pachatele a ust. § 5 ZSVM se neužije.

V situaci, kdy je pochybováno o duševním či mentálním vývoji mladistvého pachatele, je taktéž nezbytné na tuto otázku nalézt kvalifikovanou odpověď v průběhu trestního řízení. Vyšetření duševního/vývojového stavu mladistvého se provádí v souladu s ust. § 58 ZSVM. Je nezbytné, aby toto vyšetření prováděli obligatorně dva znalci. Soud pro mládež, což je zvláštní senát obecného soudu v trestním řízení vedeném proti mladistvému, přibere znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii a znalce z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii, kteří mají za úkol po určitou dobu pozorovat mladistvého jedince a na

---

¹⁵⁴ Ust. § 21 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

¹⁵⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník: komentář. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5., s. 1155 – 1176. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

základě výsledků pozorování sepsat své stanovisko.¹⁵⁶ Zmíněné pozorování duševního stavu mladistvého je limitováno časově a nesmí probíhat déle než 1 měsíc. Do skončení této doby je třeba podání znaleckého posudku. Lhůta může být výjimečně prodloužena, ne však více než o další 1 měsíc. V případě, kdy vyjde najevo, že mladistvý, který spáchal provinění ve stavu zmenšené přičetnosti nebo nepřičetnosti, může soud pro mládež rovněž rozhodnout o uložení ochranného opatření.

Mezi ochranná opatření, která lze uložit mladistvému, patří obdobně jako u dospělých ochranné léčení a zabezpečovací detence. Tedy obligatorně lze ochranné léčení uložit i mladistvému. Podmínkou v tomto případě je konstatovaná nepřičetnost ve smyslu ust. § 26 TZ a nebezpečnost jeho pobytu na svobodě. Druhým případem je podmínka ust. § 40 odst. 2 TZ, stejně jako u dospělého jedince. Fakultativní ukládání ochranného léčení platí pro mladistvého obdobně jako pro dospělého s odlišností pojmosloví. U dospělého se jedná o trestný čin, u mladistvého jde o provinění.¹⁵⁷ Stejně jako u dospělého jedince se postupuje při ukládání zabezpečovací detence mladistvému. Vzhledem ke skutečnosti, že provinění je jediný užívaný termín v souvislosti s páčáním „*trestných činů*“ mladistvými, zahrne v sobě v případě ukládání zabezpečovací detence mladistvým termín zločin. V případě mladistvého lze tedy zabezpečovací detenci uložit obligatorně za úmyslné provinění, které trestní sazbou odpovídá zločinu nebo zvláště závažnému zločinu, a které mladistvý spáchal v nepřičetnosti.¹⁵⁸ Fakultativně lze zabezpečovací detenci uložit dle ust. § 100 odst. 2 písm. a) TZ, mladistvému pachateli, který spáchal úmyslné provinění, odpovídající zločinu u dospělého pachatele, ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Popř. dle ust. § 100 odst. 2 písm. b) TZ.

V případech mladistvého se uplatní speciální postup upuštění od uložení trestního opatření dle ust. § 12 ZSVM. Soud pro mládež může upustit od uložení trestního opatření v případech, kdy mladistvý spáchal provinění ve stavu vyvolané duševní poruchou a soud pro mládež má za to, že ochranné léčení, příp.

---

¹⁵⁶ Ust. § 58 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

¹⁵⁷ Ust. § 2 a ust. § 21 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

¹⁵⁸ ŠÁMAL P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. 988 s. ISBN 978-80-7400-350-9. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/> s. 210 – 234.

zabezpečovací detence splní svůj účel nápravy mladistvého lépe než trestní opatření. Ochranné léčení i zabezpečovací detence mohou být stejně jako u dospělého uloženy také jako samostatný trest nebo vedle trestního opatření. V případě zabezpečovací detence je doba přezkoumání podmínek pro její trvání u mladistvých zkrácena na polovinu. Tzn., že soud pro mládež musí jednou za 6 měsíců přezkoumat, zda nadále trvají důvody uložení zabezpečovací detence mladistvému a je nutné ji dále prodloužit.¹⁵⁹

V souvislosti s ochranným léčením mladistvého je nutné zmínit také ust. § 87a ZSZS, kdy v případě, že je ochranné léčení uloženo místo trestního opatření, poskytovatel, který zajišťuje ochranné léčení ústavní formou, je povinen poskytovat součinnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále „OSPOD“). Mimo jiné oznamuje OSPODu nadcházející propuštění nezletilého pacienta z výkonu ochranného léčení ústavní formou.¹⁶⁰ Další podmínky výkonu ochranného léčení u mladistvého jsou uvedeny v ust. § 95a ZSVM, které reflektuje zejména postup soudů pro mládež v případech ukládání ochranného léčení mladistvým a dětem.

Shora uvedená ochranná opatření doplňuje ještě ochranná výchova. Ta je samostatně upravena v ZSVM a lze jí užít pouze vůči mladistvému pachateli. Ochranná výchova je upravena v ust. § 22 a ust. § 23 ZSVM. Ochrannou výchovu taktéž ukládá soud pro mládež. Pro uložení ochranné výchovy postačí naplnění jedné z podmínek uvedených v ust. § 22 ZSVM. Jde např. o ty případy, ve kterých není o výchovu mladistvého náležitě postaráno nebo dosavadní výchova i prostředí neodpovídají záruce náležité výchovy mladistvého. Ochranná výchova je v podstatě náhrada za nepodmíněný TOS, kdy je mladistvý po předem neurčitou dobu umístěn ve vhodném zařízení¹⁶¹, které má vzhledem k nízkému věku jedince působit restorativně. Cílem je zejména potlačit doposud špatnou výchovou získané návyky, které by v budoucnu mohly způsobit rozvinutí deliktního jednání a ohrozit společenskou bezpečnost. Uložení ochranné výchovy je časově neomezené, doba

---

¹⁵⁹ Ust. § 100 odst. 5 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁶⁰ Ust. § 87a zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.

¹⁶¹ Např. *diagnostický ústav* nebo *výchovný ústav* dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

trvání se odvíjí od účelu, který má ochranná výchova v konkrétním případě splnit. Jedinou limitací je dosažení 18 roku věku (výjimečně 19 roku věku) mladistvého.¹⁶²

Pokud jde o dítě mladší 15 let, tak stanovená trestní neodpovědnost není překážkou, aby mu v případě spáchání činu jinak trestného bylo uloženo některé z opatření, ochranné léčení nevyjímaje. Děje se tak zpravidla na podkladě pedagogicko – psychologického vyšetření. Ochranné léčení smí být dítěti do 15 let uloženo, pokud se dopustilo spáchání činu jinak trestného ve stavu vyvolaném duševní poruchou nebo pod vlivem návykové látky (či jejím zneužíváním), zároveň musí být prokázáno, že jeho pobyt na svobodě je nebezpečný v případě, že by ochranné léčení uloženo nebylo.¹⁶³

---

¹⁶² Ust. § 21 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

¹⁶³ Ust. § 93 odst. 4 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

6. Úvahy de lege ferenda

Z obsahu této diplomové práce vyplývá, že specifický postup vůči osobám trpícím různými duševními poruchami, osobám zmenšeně přičetným a nepřičetným, s sebou nese spoustu otázek, na které nelze plně uspokojivě odpovědět. A to i přes skutečnost, že současná platná právní úprava a užívané legální definice reflektující medicínské a vědecké postupy se myslím nachází na relativně *vyspělé* úrovni. Problematika duševních poruch majících vliv na jednání člověka v trestněprávní rovině, její projevy a řešení důsledků má v českém trestněprávním prostředí dle mého názoru stálou pozici, avšak i přes provedené změny reagující na medicínský vývoj v průběhu několika desetiletí nelze jednoznačně říci, že by daná právní úprava byla ideální a netrpěla žádnými vadami a nepřinášela nejen výkladové, ale i společenské problémy.

Jak nepřičetnost, tak zmenšená přičetnost pramenící z duševní poruchy dané osoby jsou atypickým případem, výjimkou z obvyklého modelu pachatel – trestný čin – trestní sankce. Definice zmenšeně přičetného a nepřičetného pachatele obsažená v trestním zákoníku, popř. procesní aspekty nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti upravené trestním řádem a souvisejícími *lex specialis* se uplatní až jako důsledek spáchání činu takovou osobou. V tomto kontextu přichází v úvahu zabývat se otázkou možnosti předcházení útokům na zájmy chráněné trestním zákonem osobami trpícími duševní poruchou ve smyslu ust. § 123 TZ. Je vlastně vůbec možné předem odhalit, zda u osoby, která se nějakým způsobem léčí s nespécifikovaným duševním problémem, hrozí spáchání závažného činu za normálních okolností sankcionovaného tresty dle trestním zákoníkem?

Vnitřní psychický stav pachatele k trestnému činu je soubor znaků tvořící subjektivní stránku trestného činu. Obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu je zavinění, ať úmyslné nebo nedbalostní.¹⁶⁴ Zavinění se skládá se dvou složek – vědění a vůle. V případě spáchání činu nepřičetným pachatelem jedna nebo obě z těchto složek v důsledku duševní poruchy chybí (příp. je podstatně snížena u zmenšené přičetnosti). Fakultativními znaky subjektivní stránky trestného činu, které jsou obsaženy pouze v některých skutkových podstatách, jsou např. cíl, pohnutka nebo motiv. Uvedené je v souvislosti s činy spáchanými nepřičetnými a zmenšeně přičetnými pachateli obtížné určit. Vědění nebo vůle je u

---

¹⁶⁴ Ust. § 13 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

nepříčetných pachatelů zcela vymizelá, u zmenšeně příčetných podstatně snížena. Cílem, pohnutkou či motivem bude zpravidla ona duševní porucha, pro kterou pachatel čin spáchal. A lidí, kteří trpí duševní poruchou, v České republice každoročně přibývá. S ohledem na fakta Ústavu zdravotnických informací a statistik České republiky (dále „ÚZIS ČR“) zveřejněná v roce 2017, bylo na odděleních a pracovištích psychiatrie ošetřeno 652 780 pacientů a v porovnání z předchozími lety tento počet vzrůstá zhruba o 2% ročně. Mezi nejčastější diagnózy patří neurotické poruchy (46 % z celkového počtu léčených pacientů) a afektivní poruchy (20 %). Ostatními častými poruchami, které byly u pacientů diagnostikovány, byly organické duševní poruchy (13 %), schizofrenie (10 %) a poruchy vyvolané návykovými látkami (8 %). Oproti předchozím rokům došlo také k nárůstu pacientů se sexuálními poruchami/deviacemi a to o 31 % oproti roku 2016. Nejpočetnější skupinou diagnóz, pro kterou byli pacienti hospitalizováni dlouhodoběji, jsou duševní poruchy a poruchy způsobené užíváním návykových látek. Jedná se zhruba o ¼ celkového počtu hospitalizovaných.¹⁶⁵

Vzhledem k uvedenému a ve vztahu k úpravě zmenšené příčetnosti a nepříčetnosti pachatele, přichází v úvahu zjišťování určitých dispozic k možnému páčání trestné činnosti vážících se k jednotlivým typům duševních poruch tímto způsobem nemocného jedince. Zjišťováním a sbíráním dat o jednotlivcích trpících určitou duševní poruchou, by bylo možné plošným způsobem monitorovat danou duševní poruchu, se kterou se určitá osoba léčí a předem se pokusit na základě charakteristiky té které duševní poruchy podchytit možnou hrozící trestněprávní činnost, a to preventivně před tím, než bude dokonána. Mezi možnosti, techniky a metody posuzování pachatele (i budoucího) patří tzv. *screening*. Screening je metoda sloužící k vyhledávání časných forem určitých rizik v lidské společnosti. Mezi jeho hlavní výhody patří rychlost, jednoduchost a snadná vyhodnotitelnost. Cílem screeningu je monitoring osob, které vykazují určité rizikové faktory a výsledkem je roztřídění těchto osob do skupin dle pravděpodobnosti výskytu určitého znaku. Screening nenahrazuje diagnostickou metodu, ale pouze identifikuje riziko ohrožení. Screeningová metoda je kriminologickou metodou, jejímž cílem je pouze pravděpodobný odhad možnosti výskytu určitých rizikových znaků. Poté, co jsou rizikové znaky určeny, přichází jejich ověření. Na screening

---

¹⁶⁵ Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. *Psychiatrická péče 2017* [online]. Praha: ÚZIS ČR, 2018, 2017, 124 s. ISBN 978-80-7472-178-6. ISSN 1210-8588.

v takovém případě navazuje predikce. Spojení obou zmíněných postupů umožňuje identifikaci potencionální hrozby, závažnost možných následků a stanovení potřeby odborného zásahu. Používanou metodou, uplatňovanou v souvislosti s odhadem budoucího kriminálního chování je tzv. klinická predikce. Tento postup je aplikován psychologem, který získal potřebné kriminologické znalosti a je schopen kvalifikovaně zhodnotit okolnosti daného případu a stanovit budoucí trestněprávně relevantní rizika spojena s posuzovanou osobou.¹⁶⁶

Nejspolehlivějším východiskem pro odhad budoucího chování pachatele je jeho chování v minulosti. Na základě vedení statistických analýz je možné posoudit riziko spáchání trestného činu. S dopomocí statistik se určí charakteristické prameny - životní okolnosti a situace příznačné pro osoby, které so opakovaně dopouštějí páčání trestné činnosti. Tyto charakteristiky jsou souhrnně označeny termínem *prediktory*. Mezi silné prediktory patří např. rané antisociální chování, slabá sebekontrola, agrese, hněv, provokativní chování, a to vše ve větší míře než je společensky přípustné. Mezi další rizikové faktory patří ale také významnější duševní poruchy. V souvislosti s násilnou trestnou činností psychiatrických pacientů jsou prediktory násilí zejména psychopatie, závažná duševní porucha a drogová nebo alkoholová závislost. Ač jsou různé druhy psychóz považovány odborníky na tuto problematiku za slabší prediktory, nelze opominout skutečnost, že do této kriminální skupiny řadíme tzv. psychopaty – osoby, které trpí disociální poruchou osobnosti. Tyto osoby tvoří významný podíl recidivistů. Dle odhadů kriminální recidivy tvoří 60 – 100 % recidivní populace. U násilné trestné činnosti se odhady blíží až k 100 % recidivě.¹⁶⁷

Podle mého názoru by shora popsaná metodika screeningu a predikce byla užitečná také v případech preventivního posuzování chorobných duševních stavů. Ve společnosti se pohybuje nespočet osob, které trpí některou z klasifikovaných duševních poruch. V případě, že jsou pod dohledem ošetřujícího lékaře, mají a dodržují předepsanou léčbu, tak lze pravděpodobně předpokládat, že tyto osoby nejsou pro své okolí přímou hrozbou z hlediska páčání činů jinak trestných. Co se ale stane v případě osoby, která vyhledala pro svůj duševní stav odbornou pomoc,

---

¹⁶⁶ BLATNÍKOVÁ, Š., NETÍK, K. *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). 216 s. ISBN 978-80-7338-075-5. s. 117 – 125.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 136.

tato pomoc selže (daná osoba se např. nepodrobuje pravidelným kontrolám, odmítá předepsané medikamenty, apod.). Duševně nemocný člověk nemá odpovídající léčbu a závisí na zcela specifických nahodilých faktorech a pravděpodobnosti, že skrze svou duševní poruchu bude tato osoba ovlivněna natolik, že spáchá čin jinak trestný. Bez motivu, bez pohnutky, bez zavinění. Pouze vlivem působení duševní poruchy.

Současná platná trestněprávní úprava dopadá až na následky celé situace. Což znamená, že nepodmíněné TOS a ochranná opatření chrání společnost pouze před případnou recidivou těchto osob¹⁶⁸. Je na místě připomenout, zda by v těchto případech nebylo lepší uvažovat nad tím, zda a jakým způsobem by bylo možné předejít činům, jejichž páčání je podmíněné vlivem určité duševní poruchy. Velmi často se totiž jedná o činy zaměřené proti životu a zdraví.

Lze připomenout obligatorní ukládání ochranného léčení ústavní formou v případech osob, které pro svou diagnostikovanou duševní poruchu představují hrozbu pro společnost a cíleně odmítají předchozí stanovenou léčbu. Taková osoba je v určitém smyslu *preventivně* umístěna v některém z ústavů poskytujících péči duševně nemocným pacientům. V souvislosti s tím zmíním „*Doporučení Rec(2004)10 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům týkající se ochrany lidských práv a důstojnosti osob s duševní poruchou*“, přijaté dne 22. září 2004, které vymezilo obecné zásady léčby osob s duševní poruchou. V kapitole III. předmětného doporučení je pojednáno o nedobrovolném umístění do psychiatrického zařízení z důvodu duševní poruchy a nedobrovolná léčba duševní poruchy, kdy osoba může být podrobena nedobrovolné léčbě, pokud jsou splněny určité podmínky, a to např.:

1. osoba trpí duševní poruchou,
2. stav osoby představuje skutečné nebezpečí vážného poškození jejího zdraví nebo pro jinou osobu,
3. není k dispozici jiný méně invazivní prostředek pro poskytnutí odpovídající péče,
4. byl zohledněn názor dotčené osoby.

---

¹⁶⁸ VÁLKOVÁ H. K. „*trestněprávnímu obsahu*“ *duševní poruchy a jeho souvislostem s přípustností zabezpečovací detence u některých pachatelů*. Praha: Trestněprávní revue 9/2011, s. 253. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Dále by prováděná léčba měla reflektovat specifické klinické projevy a příznaky, být přiměřená zdravotnímu stavu osoby a měl by o ní rozhodovat soud nebo jiný příslušný orgán, např. lékař s požadovanými odbornými znalostmi, na základě provedeného vyšetření. Toto doporučení vyjma dalších specifických podmínek stanoví, že doba nedobrovolného umístění duševně nemocné osoby v psychiatrické léčebně, by neměla trvat nepřiměřeně dlouhou dobu, zároveň by ale měla být také zajištěna vhodná péče po vykonání této nedobrovolné léčby.¹⁶⁹

6. 1 Odpovědnost ošetřujícího lékaře

Nicméně pokud dojde k porušení shora předestřenému postupu, tzn. osoba, která se necítí zcela duševně v pořádku, vyhledá lékařskou odbornou pomoc, a tato pomoc jí není adekvátním způsobem zajištěna, např. v případě propuštění z léčebny ústavní formou, o kterém rozhoduje ošetřující lékař a ne soud. Lékař je při propuštění pacienta z léčby povinen jej odpovídajícím způsobem poučit o zdravotním stavu, dalším postupu, životosprávě a dalších specifických okolnostech. Zároveň se přesvědčí, zda propouštěný pacient uvedenému porozuměl. Pacientovi je předložena konečná zpráva ohledně průběhu léčby, která je současně zasílána též ambulantnímu lékaři – psychiatrovi.¹⁷⁰ Fakticky tedy dojde k ukončení léčby ústavní formou.

V této souvislosti lze připomenout, že v průběhu posledních let bylo zaznamenáno několik případů, kdy se osoby propuštěné z psychiatrického léčení dopustily závažných trestných činů¹⁷¹:

1. **11. 7. 2018:** Psychicky nemocný muž v Prachovicích na Chrudimsku napadl nožem dvě osoby. Matka pachatele sdělila, že snaha o umístění syna do psychiatrické léčebny, z obavy jeho nebezpečnosti, byla lékaři shledána bezdůvodnou.

---

¹⁶⁹ Doporučení Rec (2004) 10 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům ve věci ochrany lidských práv a důstojnosti osob s duševní poruchou ze dne 22. září 2004. Dostupné z: www.spdn-cr.org/media/soubory/zakony/doporuzeni-re-rec200410-cesky.doc

¹⁷⁰ Psychiatrická nemocnice Bohnice: *Ukončení hospitalizace [online]*. Praha [cit. 2019-03-15]. Dostupné z: <https://www.bohnice.cz/zakladni-informace/ukonceni-hospitalizace/>

¹⁷¹ ENDRŠTOVÁ, M. *Útoky psychicky nemocných lidí se mohou opakovat. Chybí peníze i psychiatři*. IDnes.cz/Zprávy [online]. MAFRA, 2018 [cit. 2019-03-09]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/psychicka-nemoc-reforma-psychiatricke-pece-utok-psychiatr.A180713_134141_domaci_nub

2. **21. 7. 2016:** V obchodním centru Anděl v Praze duševně nemocná žena, v minulosti léčená pro duševní poruchu v Psychiatrické nemocnici Bohnice, ubodala jinou ženu, kterou si vybrala jako náhodnou oběť.
3. **25. 5. 2015:** Duševně nemocný muž, který byl propuštěn z psychiatrické léčebny v Dobřanech zavraždil o 4 měsíce později pracovníci knihovny v Horní Bříze, Plzeň – sever.
4. **14. 10. 2014:** Žena, která byla již jednou hospitalizována v psychiatrické léčebně za útok na studentku základní školy, ubodala ve Žďáru nad Sázavou studenta a další tři zranila.
5. **14. 6. 2012:** Psychicky nemocný muž ubodal své rodiče v Králíkách.

Těmito pěti náhodně vybranými případy, kdy duševně nemocný člověk, jehož léčba byla zanedbána, se dopustil opravdu závažných trestných činů proti životu a zdraví, si dovoluji poukázat na závažnost problematiky a důsledků spojených se zanedbanou péčí u duševně nemocných osob. Duševně nemocný člověk, který v závislosti na míře postižení ani nemusí vnímat, že je pro své okolí potencionální hrozbou, by v případě včasné a odpovídající lékařské péče byl umístěn do vhodného zařízení (ať už dobrovolně či nikoliv) nebo v případě méně závažnější duševní poruchy by mu byly podávány patřičné léky a popsané krajní důsledky by tak nemusely vůbec nastat.

V případě dobrovolné léčby ústavní formou v psychiatrických zařízeních je situace taková, že pacient se může kdykoliv sám rozhodnout o ukončení své léčby, příp. slíbí, že bude dál pokračovat v ambulantní léčbě. Zda k tomu fakticky po propuštění z ústavní formy dochází nelze kontrolovat. V případě nařízené ústavní léčby soudem je situace o něco málo lepší, nebo alespoň dokud ústavní léčba a s ní spojená aplikace vhodných léčebných metod trvá. Po skončení léčby je pacient povinen se pravidelně dostavovat na kontrolní vyšetření do ambulance. Nicméně je zde naprosto neregulovatelné riziko, kdy pacient, který sice dochází na pravidelné kontroly tvrdí, že je naprosto v pořádku a užívá předepsanou léčbu, avšak skutečnost tomu neodpovídá. Je tedy myslím zcela na místě uvažovat o zavedení přísnějších kontrolních mechanismů, které by s ohledem na nebezpečnost a nevyzpytatelnost duševně nemocných osob (potencionálních pachatelů činů jinak

trestných) na začátek alespoň zlepšily kontrolu dodržování předepsané léčby a snížily tak možné riziko spočívající v páchání trestné činnosti, za kterou v důsledku nedodržení předepsané léčby, nejsou v určitých případech odpovědní.

V souvislosti s tím je také třeba zmínit, že i ošetřující lékař podléhá trestněprávní odpovědnosti. Obecně za podmínek, kdy lékař při poskytování zdravotní péče pochybí natolik, že diagnóza, vyřčená v důsledku porušení medicínských postupů pro její správné určení, způsobí zaviněné spáchání protiprávního činu.¹⁷² Otázkou je, zda by se tento postup stanovení odpovědnosti lékaře dal využít také v případě propouštění duševně nemocných pacientů z ústavní léčby, potažmo nedodržení kontrolních postupů při ambulantní léčbě. Přitom je nutné brát v potaz skutečnost, že s ohledem na dosavadní lékařskou vědu, zatím zřejmě nelze dostatečně jasně prokázat, nakolik je duševně nemocný člověk schopen se dopustit činu jinak trestného. A tak vzhledem k ust. § 12 TZ a zásadě *ultima ratio* pravděpodobně nelze spravedlivě požadovat, aby ošetřující lékaři nesli trestní odpovědnost za spáchaný čin duševně nemocnou osobou, kterou z důvodu nesprávné diagnózy a neodpovídajících medicínských závěrů následně propustili z ústavního léčení.

---

¹⁷² KREJČÍKOVÁ, H. *Ukončování léčby pacienta a trestní odpovědnost lékaře*. Praha: Galén, 2014. *Theatrum medico-iuridicum*. 143 s. ISBN 978-80-7492-167-4.

Závěr

Již v průběhu zpracovávání této diplomové práce jsem dospěla k závěru, že instituty nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti tak, jak je upravuje trestní právo, jsou tématem, které je nejen velmi obsáhlé, ale také specifické. Tuto specifičnost vnímám především v tom, že ač jsou nepřičetnost a zmenšená přičetnost trestněprávními pojmy, nelze při jejich uplatňování postupovat izolovaně, pouze na podkladě trestního zákoníku. V aplikační praxi je nezbytné pojmout příslušná související ustanovení trestního zákoníku komplexně, a to zejména s ohledem na ust. § 123 trestního zákoníku, které přináší legální definici duševní poruchy a které reflektuje také pojmy lékařské a psychiatrické. Zároveň je žádoucí, aby trestní právo, ač obsahuje pouze velmi obecné definice zmíněných pojmů, bylo schopné pružně reagovat na neustále se rozvíjející vědecké a medicínské postupy.

Během analytického zpracování tohoto tématu jsem tak využívala nejen odpovídající právní předpisy, komentáře a judikaturu, ale s ohledem na provázanost tohoto tématu s jinými vědními disciplínami bylo nezbytné čerpat také z neprávních pramenů a odborných článků, zaměřených zejména na psychologický rozbor této materie.

Jsem toho názoru, že problematika nepřičetnosti, zmenšené přičetnosti a problematika přidružených témat jako jsou duševní porucha, trestný čin opilství, znalecké posuzování a spojitost s ukládáním trestních sankcí zasahuje nejen do trestněprávní roviny, ale rovněž do roviny psychiatrických vědních disciplín a dotýká se také různých etických a společenských témat.

Z toho důvodu jsem považovala za vhodné se v rámci této práce zabývat nejen hmotněprávně upravenými aspekty nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti, ale také jejich procesními důsledky. Celkově tuto práci uzavírám vlastním zamyšlením nad tím, zda neexistuje nějaký způsob, kterým by bylo možné řešit v první řadě prevenci důsledků činů spáchaných pachateli trpícími duševní poruchou.

S ohledem na platnou právní úpravu se domnívám, že koncepce definice nepřičetnosti, zmenšené přičetnosti a duševní poruchy, tak jak jsou uvedeny v trestním zákoníku, lze velmi obstojně aplikovat na rozmanité množství případů, což bylo bezpochyby účelem zákonodárce při tvorbě těchto ustanovení. Znění legálních definic v ust. § 26, § 27 i § 123, tak jak je uvedeno nyní, zabezpečuje

dobry základ pro aplikační praxi. Nicméně, je jasné, že se vyskytnou případy, které s sebou přinesou určité nejasnosti. Tomuto tématu jsem se věnovala více v druhé polovině této práce, kdy jsem se při zpracovávání procesních dopadů nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti a ukládání trestních sankcí zaměřila také na soudní praxi, která je zpravidla vždy určitým korektivem správnosti výkladu a aplikace jednotlivých ustanovení, a to nejen trestního práva. Zde jsem čerpala především z rozhodovací praxe Ústavního soudu České republiky a Nejvyššího soudu České republiky, jakožto instancí, jejichž rozhodnutí ve většině případů následují obecné soudy I. a II. stupně.

Na závěr si dovoluji vyzdvihnout, že z mého pohledu, je téma nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti v české trestněprávní úpravě zakotveno na velmi dobré úrovni. Nicméně tato právní úprava dopadá až na důsledky spojené se spácháním činu osobou trpící duševní poruchou ve smyslu ust. § 123 trestního zákoníku. Podle mého názoru by bylo vhodné v budoucnu uvažovat také nad možnou prevencí před pácháním těchto činů, které velmi často míří proti nejzásadnějším společenským hodnotám, jako je ochrana lidského života a zdraví.

Cizojazyčné resumé

This thesis is focused on two institutes of Criminal Law – insanity and decreased sanity. The main aim of the thesis is to analyze both of them with respect to applicable legislation – the Criminal Code and the procedural aspects. Due to the scope of the topic it was necessary also to take into account other disciplines, especially medical and psychiatric. The purpose of the thesis is to introduce a comprehensive overview of the both terms which starts from the relationship to criminal responsibility to procedural consequences.

The thesis is made up of six main chapters which are further branched to other sub – chapters. The first chapter is focused on the sanity in relation to the criminal liability. The dependency both of these concepts is defined in this chapter one. The second and third chapter includes a characteristics of mentioned terms – insanity and decreased sanity. There is the emphasis on definition of both terms in accordance with the applicable law. At the same time there is paid attention on analyzing insanity and decreased sanity with respect to related terms in this chapters. The next fourth part of the thesis is focused on the procedural aspect of the clarification of the offenders mental state. The using of expert opinions relating to criminal proceedings is the main content of this chapter. Further the thesis give analysis of the selected cases divided into thematic parts. The analysis includes the Constitutional Court of Czech republic and High Court of the Czech republic. The thesis contains several cases which are (from my point of view) essential for the correct interpretation of the key terms which are used in the text. It follows the next procedural aspect which is the aspect of imposing penalties. There are mentioned the principal conditions for the imposing penalties to the offenders found to be insane or decreased sane. In this part the special penalties are described together with considering the insanity and decreased sanity. The last chapter is a reflection on possible changes which would improve some eyeshot to the mentally ill individuals. At the same time it could be prevented to attacks of this persons.

The main purpose of this thesis was to analyze the main aspects of the criminal institutes insanity and decreased sanity in details. In conclusion, it can be stated that both of these terms are adjusted in Criminal Code at a good level. But there it is appropriate to say that these topics interferes not only to the criminal law level, but they have an influence to the ethical and social spheres.

Seznam pramenů a literatury

Monografie:

BLATNÍKOVÁ, Š., NETÍK, K. *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). 216 s. ISBN 978-80-7338-075-5.

CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ M. *Nepříčetný pachatel: (aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti: srovnávací studie)*. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky. 97 s.

CHMELÍK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Právnické učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). 312 s. ISBN 978-80-7380-583-8.

JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). 976 s. ISBN 978-80-7502-236-3.

JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2018. Student (Leges). 864 s. ISBN 978-80-7502-278-3.

KINCL, J. a kol. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C. H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C. H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. 386 s. ISBN 80-7179-031-1.

KREJČÍKOVÁ, H. *Ukončování léčby pacienta a trestní odpovědnost lékaře*. Praha: Galén, 2014. Theatrum medico-iuridicum. 143 s. ISBN 978-80-7492-167-4.

MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. 640 s. ISBN 80-7201-433-1.

NOVOTNÝ, F. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. 374 s. ISBN 978-80-7380-651-4.

NOVOTNÝ, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. 374 s. ISBN 978-80-7357-509-0.

PAVLOVSKÝ, P. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). 232 s. ISBN 978-80-247-4332-5.

PRUŠÁK, J. *O přičetnosti osob mladistvých a jich potrestání dle práva francouzského, německého a rakouského* / napsal Josef Prušák - V Praze: J. Otto, 1899, 141 s.

RÁLIŠ, A. *Studie o přičetnosti*. V Bratislavě: Právnická fakulta university Komenského, 1931. Knihovna právnické fakulty university Komenského v Bratislavě. 173 s.

SMOLÍK, P. *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací: nástin nozologie : diagnostika*. 2. rev. vyd. Praha: Maxdorf, 1997. ISBN 80-85912-18 – x.

SOLNAŘ, V. *Systém českého trestního práva*. Praha: Novatrix, 2009. 283 s. ISBN 978-80-254-4033-9, část III.

SOLNAŘ, V. a kol. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003. 455 s. ISBN 80-86199-74-6.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1052 s. ISBN 978-80-7552-358-7.

ŠTUDENT, V. *Soudní psychiatrie a trestní právo*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 101 s. ISBN 80-7066-059-7.

VÁLKOVÁ, H., STOČESOVÁ S. *Detence - nový způsob ochrany společnosti před nebezpečnými pachateli?* Sborník příspěvků z odborného semináře konaného 27. května 2005 v Plzni. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2005. ISBN 80-7043-423-6.

Komentáře:

ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. Nakladatelství C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-465-0. 4700 s. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5. 3614 s. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

ŠÁMAL P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. 988 s. ISBN 978-80-7400-350-9. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Odborné články:

MALÍŘ, J. *Nucená léčba a detence před ESLP: na okraj rozsudku X. v. Finsko*. Praha: Soudní rozhledy 2/2013, s. 47. Dostupné z: www.beck-online.cz.

ŘÍHA, J. *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*. Trestní právo. Wolters Kluwer ČR, 2007, (7), 38 - 43.

ŠVARC, J. *Posuzování duševního stavu v trestním řízení*. Český a slovenský Psychiatr, 2011, č. 107 (4), s. 220 - 226. Dostupné z: <http://www.cspychiatr.cz>

ŠVARC, Jiří. *Posuzování duševního stavu v trestním řízení a poskytování psychiatrické péče*. Psychiatrie pro praxi, 2014, č. 15 (1) 41 – 45 s. Dostupné z: www.psychiatriepropraxi.cz

VÁLKOVÁ H. K. „*trestněprávnímu obsahu*“ *duševní poruchy a jeho souvislostem s přípustností zabezpečovací detence u některých pachatelů*. Praha: Trestněprávní revue 9/2011, s. 253. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. *Psychiatrická péče 2017* [online]. Praha: ÚZIS ČR, 2018, 2017, 124 s. ISBN 978-80-7472-178-6. ISSN 1210-8588.

Nejvyšší státní zastupitelství: *Stanovisko ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů při výkonu působnosti státního zastupitelství*. 1 SL 708/2014 Sbíрка výkladových stanovisek Nejvyššího státního zastupitelství, cit in. Bulletin advokacie, Praha: ČAK, 2014 [online]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/nejvyssi-statni?browser=full>

Legislativní prameny:

České:

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých zákonů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

Mezinárodní:

Doporučení Rec (2004) 10 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům ve věci ochrany lidských práv a důstojnosti osob s duševní poruchou ze dne 22. září 2004. Dostupné z: www.spdn-cr.org/media/soubory/zakony/doporuzeni-re-rec200410-cesky.doc

Úmluva o lidských právech a biomedicíně ze dne 4. dubna 1997. (ČR 1. října 2001). Dostupné z: <http://ferovanemocnice.cz/data/Umluva%20o%20biomedicine.pdf>

Zahraniční:

Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen (Strafgesetzbuch – StGB), rakouský trestní zákoník, stav k 18. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.jusline.at/gesetz/stgb>

Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 14 des Gesetzes vom 18. Dezember 2018 (BGBl. I S. 2639) geändert worden ist, Trestní zákoník Spolkové Republiky Německo, stav k 18. 3. 2019. Dostupné z: <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

Judikatura:

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 7. 5. 1965, sp. zn. 10 Tz 29/65, č. 56/1965 sb. rozh. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 7. 6. 1978, sp. zn. 11 Tz 21/78. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Rozhodnutí Najvyššieho súdu Slovenské socialistické republiky ze dne 20. 5. 1976, sp. zn. 4 Tz 88/76. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 12. 5. 1980, sp. zn. 7 Tz 7/80. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenské republiky ze dne 24. 5. 1990, sp. zn. 5 Tz 29/90. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 10. 6. 1981, sp. zn. Tsf 3/81. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 18. 12. 1989, sp. zn. 1 Tz 55/89. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 10. 2001, sp. zn. 5 Tz 249/2001. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. 6. 2011, sp. zn. 8 Tdo 713/2011. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 4. 2015, sp. zn. 3 Tz 1/2015. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 1. 2010, sp. zn. 8 Tdo 1474/2009. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 3. 4. 2002., sp. zn. 6 Tz 315/2001. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. 4. 1991, sp. zn. 11 Tz 22/91. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 11. 2002, sp. zn. 4 Tz 79/2002. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 6. 2000, sp. zn. 3 Tz 139/2000. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 9. 8. 2016, sp. zn. III. ÚS 1414/16 (N 138/82 SbNU 215). Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 19. 12. 2000, sp. zn. II. ÚS 178/2000 (N 190/20 SbNU 319). Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 3. 11. 2004, sp. zn. IV. ÚS 502/02 (N 166/35 SbNU 257). Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 3. 3. 2011, sp. zn. I. ÚS 3654/10 (N 35/60 SbNU 425). Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 9. 10. 2018, sp. zn. I. ÚS 1308/18. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 15. 3. 2012, sp. zn. III. ÚS 1330/11 (N 54/60 SbNU 673). Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 29. 2. 2012, sp. zn. III. ÚS 2453/11 (N 41/64 SbNU 471). Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 22. 5. 2018, sp. zn. II. ÚS 2802/17. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

Nález Ústavního soudu České republiky, ze dne 18. 7. 2018, sp. zn. I. ÚS 497/18. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/>

Zpráva Trestního kolegia Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 16. 6. 1976, č. j. Tpjf 30/76, č. 41/1976 sb. rozh. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. Tpjn 302/20. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Dvořáček proti České republice ze dne 6. 11. 2014, stížnost č. 12927/13, Štrasburk. Dostupné z: www.echr.coe.int

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Berland proti Francii ze dne 3. 9. 2015, stížnost č. 42875/10, Štrasburk. Dostupné z: www.echr.coe.int

Ostatní prameny:

Důvodová zpráva k zákonu č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů (129/2008 Dz). Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

ENDRŠTOVÁ, M. *Útoky psychicky nemocných lidí se mohou opakovat. Chybí peníze i psychiatři.* IDnes.cz/Zprávy [online]. MAFRA, 2018 [cit. 2019-03-09]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/psychicka-nemoc-reforma-psychiatricke-pece-utok-psychiatr.A180713_134141_domaci_nub

Psychiatrická nemocnice Bohnice: *Ukončení hospitalizace* [online]. Praha [cit. 2019-03-15]. Dostupné z: <https://www.bohnice.cz/zakladni-informace/ukonzeni-hospitalizace/>

Seznam použitých zkratk

TZ, trestní zákoník	Zákon č. 40/ 2009 Sb., trestní zákoník
TŘ, trestní řád	Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád
OČTŘ	Orgány činné v trestním řízení dle ust. § 12 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád
ZSVM	Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)
NS ČR	Nejvyšší soud České republiky
NS ČSR	Nejvyšší soud České socialistické republiky
NS ČSSR	Nejvyšší soud Československé socialistické republiky
ÚS, Ústavní soud	Ústavní soud České republiky
OSPOD	Orgán sociálně – právní ochrany dětí
ZoZD	Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů
ZSZS	Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách
ÚZIS ČR	Ústav zdravotnických informací a statistik České republiky
MKN – 10	Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů
DSM – IV – TR	Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders